
Zbornik za umetnostno zgodovino

Archives d'histoire de l'art

Art History Journal

Izhaja od / Publié depuis / Published Since 1921

Nova vrsta / Nouvelle série / New Series LV

Ljubljana 2019

ZBORNİK ZA UMETNOSTNO ZGODOVINO N.S. LV/2019

Izdalo in založilo / Published by

SLOVENSKO UMETNOSTNOZGODOVINSKO DRUŠTVO, LJUBLJANA
C/O FILOZOFSKA FAKULTETA UNIVERZE V LJUBLJANI
ODDELEK ZA UMETNOSTNO ZGODOVINO, AŠKERČEVA 2
SI – 1101 LJUBLJANA, SLOVENIJA

Uredniški odbor / Editorial Board

RENATA NOVAK KLEMENČIČ, glavna in odgovorna urednica / Editor in Chief
JANEZ BALAŽIČ, MARJETA CIGLENEČKI, MATEJ KLEMENČIČ, MATEJA KOS,
ANDREJ SMREKAR, KATARINA ŠMID, SAMO ŠTEFANAC

Mednarodni svetovalni odbor / International Advisory Board

LINDA BOREAN, FRANCESCO CAGLIOTI, NINA KUDIŠ, VLADIMIR MARKOVIČ,
INGEBORG SCHEMPER SPARHOLZ, CARL BRANDON STREHLKE

Tehnična urednica / Production Editor

KATRA MEKE

Lektoriranje / Language Editing

KATJA KRIŽNIK JERAJ (SLOVENŠČINA), JOSH ROCCHIO (ANGLEŠČINA),
ANA VIDRIH GREGORIČ (ITALIJANŠČINA)

Prevajalci člankov, povzetkov in sinopsisov / Translators for Summaries and Abstracts

RICCARDO BERTONI (ITALIJANŠČINA), MATEJ KLEMENČIČ (ITALIJANŠČINA)

Oblikovanje in postavitve / Design and Typesetting

STUDIOBOTAS

Tisk / Printing

TISKARNA KNJIGOVEZNICA RADOVLJICA

Naklada / Number of Copies Printed

350 IZVODOV
IZŠLO 2023

Indeksirano v / Indexed by

BHA, FRANCIS, ERIH PLUS

ZA AVTORSKE PRAVICE REPRODUKCIJ ODGOVARJAJO AVTORJI OBJAVLJENIH
PRISPEVKOV.

ISSN 0351-224X

ZBORNİK ZA UMETNOSTNO ZGODOVINO JE DEL PROGRAMA SLOVENSKEGA
UMETNOSTNOZGODOVINSKEGA DRUŠTVA, KI GA SOFINANCIRA MINISTRSTVO
ZA KULTURO REPUBLIKE SLOVENIJE. IZHAJA OB FINANČNI PODPORI JAVNE AGENCIJE
ZA RAZISKOVALNO DEJAVNOST REPUBLIKE SLOVENIJE. TEMATSKA ŠTEVILKA JE
NASTALA NA POBUDO RAZISKOVALNEGA PROJEKTA NACIONALNO SAMOZAVEDANJE
IN NADNACIONALNA ZNANOST: VPLIV NACIONALNIH DISKURZOV NA RAZISKOVANJE
SREDNJEVEŠKE IN ZGODNJENOVEŠKE UMETNOSTI V SLOVENIJI (J6-9387), KI GA
IZ DRŽAVNEGA PRORAČUNA SOFINANCIRA JAVNA AGENCIJA ZA RAZISKOVALNO
DEJAVNOST REPUBLIKE SLOVENIJE.

Kazalo / Contents

Umetnost istrskih obalnih mest: in memoriam Stane Bernik 9

RAZPRAVE IN ČLANKI / ESSAYS AND ARTICLES

ANA JENKO KOVAČIČ

Škofovske in komunalne palače v luči institucionalnih sprememb 17
v Istri v srednjem veku
*Episcopal and Communal Palaces in Light of Institutional Changes
in Istria in the Middle Ages*

ENRICA COZZI

La pittura gotica nell'Istria slovena e il polittico di Pirano 35
di Paolo Veneziano
Gotsko slikarstvo v slovenski Istri in piranski poliptih Paola Veneziana

---

SAMO ŠTEFANAC

Antonio Rossellino's Madonnas and the Problem 57
of Mass-produced Florentine Renaissance Sculpture
and its Early Diffusion on the Eastern Adriatic Coast
*Madone Antonia Rossellina in problem masovne produkcije
florentinske zgodnjerenesnančne plastike ter njenega zgodnjega
širjenja na vzhodno jadransko obalo*

BARBKA GOSAR HIRCI

Konservatorsko-restavratorski posegi na slikah Vittoreja 85
in Benedetta Carpaccia iz kopske stolnice
*The Conservation and Restoration Treatments of Paintings
by Vittore and Benedetto Carpaccio from Koper/Capodistria Cathedral*

MOJCA MARJANA KOVAČ	
Bonfante Torre. Il "taiapiera" veneziano e la sua bottega a Pirano <i>»Taiapiera Bonfante Torre«. Beneški kamnosek in delavnica v Piranu</i>	111
<hr/>	
ANDREJA RAKOVEC	
Štukature v palači Besenghi degli Ughi v Izoli <i>Stuccoworks at Besenghi degli Ughi Palace in Izola</i>	141
<hr/>	
SARA TURK MAROLT	
Da Capodistria a San Pietro dell'Amata. Il destino degli altari dopo la soppressione napoleonica <i>Od Kopra do piranskega Sv. Petra. Usoda nekaterih koprskih oltarjev v obdobju francoske okupacije Istre</i>	159
<hr/>	
ROSSELLA FABIANI	
Pietro Nobile a Pirano. Progetti per la chiesa di San Pietro <i>Pietro Nobile v Piranu. Načrti za cerkev svetega Petra</i>	183
<hr/>	
KATJA MAHNIČ	
The Presentation of the Works of Art in the Former Austrian Littoral Region during World War I <i>Umetnostni spomeniki istrskih mest in njihova obravnava v času prve svetovne vojne</i>	193
<hr/>	
CLAUDIA CROSERÀ	
L'attività di tutela della Soprintendenza nel primo dopoguerra. Restauro di opere d'arte in Istria e nella Venezia Giulia <i>Dejavnost spomeniškega varstva med obema vojnama. Restavriranje umetnin v Istri in v Furlaniji - Julijski krajini</i>	209
<hr/>	
NEŽA ČEBRON LIPOVEC	
»Revolucija mesta«. Staro mestno jedro v povojnih urbanističnih načrtih za Koper <i>"La rivoluzione della città". Il centro storico di Capodistria nei piani urbanistici del secondo dopoguerra</i>	245

»Revolucija mesta«. Staro mestno jedro v povojnih urbanističnih načrtih za Koper

---

NEŽA ČEBRON LIPOVEC

Raziskovanje povojnega Kopra

»Še vedno se mi zdi, da je zavest o pomembnosti primorskih in historičnih spomenikov, predvsem pa visokih historično-urbanskih vrednot primorskih mest, zlasti Kopra, mnogo bolj prisotna zunaj tega področja kot pri ljudeh, ki tu bivajo. Vzrokov je prav gotovo več, med njimi lahko omenimo prekinitev naselbinske kontinuitete, prihajanje novih ljudi, množična investiranja vsepovsod, razen v kulturo [...].«¹

Besede konservatorja Matije Murka segajo v leto 1966, ko je bila organizirana javna razprava o spornem asanacijskem načrtu za Koper iz leta 1964, narejenem v takrat edinem obalnem biroju Investbiro, pod strokovnim vodstvom Eda Mihevca. Navedeni citat priča o procesih, ki so v dveh desetletjih po drugi svetovni vojni temeljno spremenili arhitekturno podobo in identiteto obmorskega dela Istre »med Lazaretom in Sečovljami«.²

Javnosti je že dolgo znano, da je bila vodilna osebnost povojne prostorske »metamorfoze« treh obmorskih mest, predvsem Kopra, arhitekt Edo Mihevc. Kljub daljnosežnosti in kontroverznosti njegovih načrtovalskih potez je bil njegov opus do poznih devetdesetih let prejšnjega stoletja skorajda neraziskan: prvi je problematični značaj nove arhitekture sočasno obravnaval že Stane Bernik v svojem temeljnem in neprežeženem delu *Organizem slovenskih obmorskih mest – Koper, Izola, Piran* (1968); nato je izjemno sistematično kritiko, predvsem posegov v Koprju, podal Salvator Žitko v članku *Koprsko mestno jedro in varstvo kulturne dediščine* leta 1983;³

---

¹ Izjava Matije Murka je navedena znotraj poročila o javni razpravi, objavljeni v: Stane BERNIK, Sintezin razgovor: Slovenska obala – njena mesta in dediščina, *Sinteza*, 5–6, 1967, p. 79.

² Janez LAJOVIC – Nace ŠUMI, Od Lazareta vse do Sečovelj eno samo turistično naselje, *Naši razgledi*, IX/193, 1960, pp. 41–42.

³ Salvator ŽITKO, Koprsko mestno jedro in varstvo kulturne dediščine, *Primorska srečanja*, 37, 1983, pp. 23–34.

1. Panorama Kopra leta 1934

prve celovitejšje analize Mihevčeve arhitekture so nastale kot interne raziskovalne oz. magistrske naloge na ljubljanski Fakulteti za arhitekturo, med temi je bilo najbolj prodorno in plodovito delo arhitektke Jasne Kralj Pavlovec.⁴ Več pozornosti je Mihevčevo delo pritegnilo po letu 2000,⁵ raziskave pa so se pomnožile po arhitektovi 100. obletnici rojstva leta 2011.⁶ Kljub razbohotenju raziskovalnega dela je bilo to primarno usmerjeno v kataloško in slogovno-formalno analizo njegovega

⁴ Kataloški pregled njegovega dela je leta 1993 sestavil Igor Kalčič kot interno publikacijo Fakultete za arhitekturo (Igor KALČIČ, *Edo Mihevc, arhitekt in učitelj ljubljanske Šole za arhitekturo*, Ljubljana 1993). Prvi celostni pregled Mihevčevega opusa in pionirski poskus celovite interpretacije njegovega dela pa je pripravila Jasna Kralj Pavlovec s svojo magistrsko nalogo leta 1999 na Fakulteti za arhitekturo v Ljubljani (Jasna KRALJ PAVLOVEC, *Edo Mihevc, arhitekt in urbanist*, Ljubljana 1999) ter številnimi kasnejšimi članki.

⁵ Marko KOROŠIČ, *Zamejski opus arhitekta Eda Mihevca*, Gorica 2002; Neža ČEBRON LIPOVEC, *Modern architecture in historic city centres. Case-study on Edo Mihevc in Koper and valorisation for re-use*, Leuven 2007 (magistrsko delo, Katholieke Universiteit Leuven, tipkopis).

⁶ Vladimir BREZAR et al., *Edo Mihevc*, Ljubljana 2011; Fedja KOŠIR, *Edo Mihevc 1911–1985*, Ljubljana 2011; Tomaž BUDKOVIČ – Janez KOŽELJ, *Edo Mihevc – Vodnik po arhitekturi*, Ljubljana 2011; Janez KRESAL, *Edo Mihevc – Izbrana dela*, Ljubljana 2016. Pionirsko raziskavo o Mihevčevem predvojnem opusu pa je prispeval Bogo Zupančič z deli: Bogo ZUPANČIČ, Študijska leta arhitekta Edvarda Mihevca, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, n. s. XLVII, 2011, pp. 296–321; Bogo ZUPANČIČ, Opus arhitekta Eda Mihevca pred drugo svetovno vojno, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, n. s. L, 2014, pp. 189–219.

opusa, ne pa v njegov širši kontekst. Slednje je širši javnosti dostopno od leta 2020, ko je bila objavljena obsežna monografija *Koper, Urbana geneza*,⁷ v kateri posebno poglavje obravnava prostorski razvoj Kopra v 20. stoletju.⁸ V pričujočem prispevku zato Mihevčeve rešitve postavljamo v širši okvir, ob bok doslej nepoznanim in šele pred kratkim predstavljenim⁹ načrtom Mihevčevih predhodnikov, predvsem delo Nika Bežka. Posebej se posvečamo vlogi stavbne dediščine oz. starega mestnega jedra Kopra v urbanističnem načrtovanju v povojnem času. Analiza temelji na arhivski raziskavi v Pokrajinskem arhivu Koper, ki poleg Mihevčeve osebne zbirke hrani tudi bogato tehnično dokumentacijo, nastalo za takratne upravne organe, predvsem Okrajno ljudsko oblast Koper (OLO Koper) ter Občinsko ljudsko oblast Koper (ObLO Koper).

Prvi povojni načrti za Koper

V času, ko je bil Koper še del cone B STO (1947–1954) in sedež glavnih funkcij, je nastala prva vizija prostorskega razvoja treh obmorskih mest. Velikopotezni načrt z naslovom *Idejni načrt razvoja jugoslovanske cone B STO* je zasnoval Edvard Ravnikar s sodelavci in študenti, predstavljen je bil leta 1950 ob Gospodarski razstavi v Kopru.¹⁰ A v tem načrtu Koper ni zasedal vidnejšega mesta, saj so se avtorji bolj posvetili Izoli in pa Sečovljam. Kljub temu je v času cone B bilo izvedenih nekaj, tudi izrazito simbolnih prostorskih potez: leta 1948 je bila porušena nekdanja kaznilnica na vrhu Belvedera, na njenem mestu je bila zgrajena nova italijansko-slo-

⁷ Neža ČEBRON LIPOVEC, Oris urbanega razvoja Kopra od Giacomina Fina do danes / *Ritratto dello sviluppo urbano di Capodistria da Giacomo Fino ad oggi, Koper, urbana geneza, ob 400-letnici / Capodistria, genesi urbana, a 400 anni dalla Pianta di Capod'Istria* (ed. Deborah Rogoznica), Koper/Capodistria 2020, pp. 221–279.

⁸ Novejšo raziskavo, ki zadeva tudi Koper, predvsem pa celotno "slovensko obalo", predstavlja magistrska naloga Sare Hajdinac o turistični arhitekturi Eda Mihevca. Sara HAJDINAC, *Turistična arhitektura Eda Mihevca v slovenski Istri*, Maribor 2022 (magistrska naloga, Univerza v Mariboru, tipkopis).

⁹ Neža ČEBRON LIPOVEC, Arhitekturni pomniki povojne izgradnje Kopra po drugi svetovni vojni, *Annales, Series historia et sociologia*, XX/1, 2012, pp. 211–232; Neža ČEBRON LIPOVEC, Izgradnja slovenskih obalnih mest v času po drugi svetovni vojni, Koper 2018 (doktorska disertacija, Fakulteta za humanistične študije, tipkopis); Neža ČEBRON LIPOVEC, Povojni urbanizem ob sporni meji: Nekaj opažanj o Kopru/Capodistria in Trstu/Trieste, *Dve domovini / Two homelands*, 49, 2019, pp. 199–220.

¹⁰ Friedrich ACHLEITNER, *Hommage à Edvard Ravnikar: 1907–1993*, Ljubljana 1993, p. 65; Peter KREČIČ – Marko MUŠIČ – Gojko ZUPAN, *Edvard Ravnikar – arhitekt, urbanist, oblikovalec, teoretik, univerzitetni učitelj in publicist*, Ljubljana 1996, p. 14.

venska osnovna šola.¹¹ V neposredni bližini nove šole so začeli med letoma 1950 in 1951 graditi novo delavsko stanovanjsko sosesko oz. *case operaie*, po načrtu arhitekta Trombette.¹² Novo mondeno žarišče mesta se je razvijalo ob jugozahodnem obrežju pri vpadnici iz Semelede: predvojna osnovna šola je bila med 1949 in 1951, po načrtih Eda Mihevca, adaptirana v hotel Triglav; na nepozidanem obrobju mesta sta 1949 zrasli nova tržnica in ribarnica, istočasno in v neposredni bližini pa avtobusna in ladijska čakalnica; leta 1953 je bil pripravljen načrt Franceta Tomažiča za moderno večstanovanjsko zgradbo tik ob novem hotelu in pred tržnico; ob historični mestni vpadnici iz Škocjana je bil 1950 z udarniškim delom zgrajen stadion. Novogradnje so se podredile obstoječim višinskim gabaritom krajinske slike mesta. Istočasno so prve nove stanovanjske stavbe, po modelu »hitrogradnje« zrasle na jugozahodnem primestju – v Semelede, s čimer je bila začrtana smer urbanizacije okolice Kopra.

Stihijska in pragmatično usmerjena gradnja se je vršila v času, ko je območje Istre sodilo v cono B začasne tamponske državnice Svobodno tržaško ozemlje (1947–1954). To je bil čas čakanja na razrešitev vprašanja meje, a hkrati čas že postopnega priključevanja območja cone B Jugoslaviji,¹³ bodisi preko ukinitve kolonata, postopnega uvajanja planskega gospodarstva, podružabljenja podjetij, bodisi preko postopnega prestrukturiranja prebivalstva. V tem času so se začeli namreč v Koprski okraj postopno priseljevati mnogi prebivalci iz ostalih slovenskih pokrajin in tudi tržaški Slovenci, predvsem razni strokovnjaki – zdravniki, učitelji, novinarji, gledališčniki in tudi arhitekti.¹⁴ Sočasno z valovi priseljevanja je potekalo postopno odseljevanje, t. i. eksodus, pretežno italijansko govorečih domačinov, ki se z novo ureditvijo niso strinjali, so se bali svoje usode v novi državi oz. so bili posredno prisiljeni k odhodu.¹⁵ Našteti procesi – modernizacija, proletarizacija ter »sloveni-

¹¹ Rušitev in novogradnja imata simbolni pomen, prva kot zmaga nad nacifašističnim terorjem in represijo, druga kot novo življenje in povezovanje obeh narodov v Koprju.

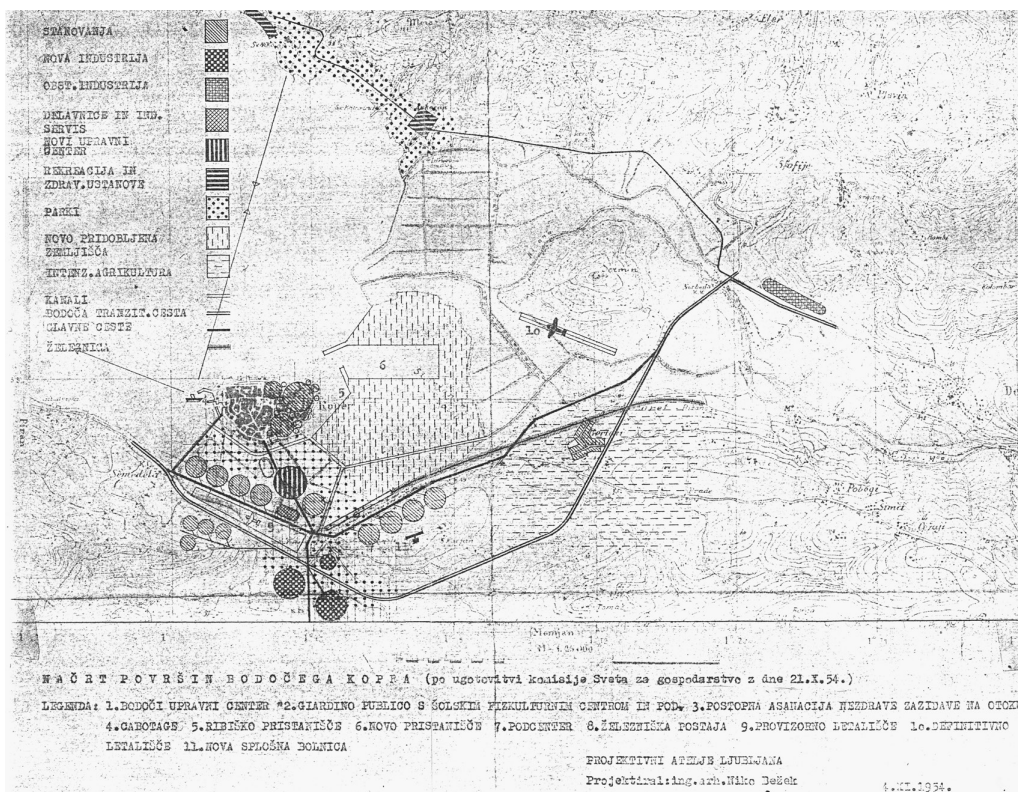
¹² Pokrajinski arhiv Koper (PAK), SI-PAK-KP/0024.2, 313, 1.

¹³ Deborah ROGOZNICA, *Iz kapitalizma v socializem – Gospodarstvo cone B Svobodnega tržaškega ozemlja. 1947–1954*, Koper 2011, pp. 167–178.

¹⁴ Jure GOMBAČ, Oris reševanja nekaterih akutnih problemov pri obnovi gospodarstva v okraju Koper v desetletju po koncu druge svetovne vojne, *Acta Histriae*, XIV/2, 2006, pp. 281–298; Aleksej KALC, Druga plat »istrskega eksodusa«. Priseljevanje in družbena obnova v slovenskih obalnih mestih v petdesetih letih 20. stoletja, *Dve domovini / Two homelands*, 49, 2019, pp. 145–162; Katja HROBAT VIRLOGET, »Istrski eksodus« in istrska družba po njem, *Dve domovini / Two homelands*, 49, 2019, pp. 163–180; Katja HROBAT VIRLOGET, *V tišini spomina. Istra in »eksodus«*, Koper – Trst 2021.

¹⁵ HROBAT VIRLOGET 2021, cit. n. 14.

2. Niko Bežek, Načrt površin bodočega Kopra, 1954, kopija.

zacija« in kasneje »jugoslavizacija« – so dosegli vrhunec, ko je bila po Londonskem sporazumu leta 1954 cona B STO priključena Jugoslaviji.

Prvi načrt za razvoj Kopra, *Načrt površin bodočega Kopra* (sl. 1),¹⁶ je nastal oktobra 1954, podpisal ga je arhitekt Niko Bežek,¹⁷ ki ga je nadgrajeval vse do leta

¹⁶ Fotokopijo (A3 format) tega načrta mi je posredoval pokojni koprski arhitekt g. Zdravko Vatovec – za kar se mu iskreno zahvaljujem. Po večkratnem iskanju, ob pomoči arhivistke, izvirnika (še) nisem našla.

¹⁷ Nikolaj (Niko) Bežek (1912–1987) je diplomiral pri Plečniku leta 1938. Takoj po vojni (1945–1946) je bil v Istri prisoten kot načrtovalec novega dela požgane vasi Gabrovnica pri Črnem Kalu, ki je veljala za vzorčno komunistično vas. Arhitekt iz Ravnikarjevega kroga je do leta 1957 delal na Uradu za regulacijo Ljubljane, poznane je predvsem po načrtu za Jesenice (z arh. Katarino Grasselli, leta 1951) ter ureditvi ljubljanskega središča (s sodelavci, 1952). V istem obdobju (med 1954 in 1958) je delal v Kopru kot »koprski urbanist« (večstanovanjska zgradba »deteljica« mestnem jedru Kopra (1955); idejni načrt za novo stanovanjsko naselje Samedela (1956), načrt za širši koprski gradbeni okoliš (1957–1958), niz stanovanjskih dvojčkov v Samedeli (1958)). V letih 1957–1965 je bival na Švedskem in delal v skupini arhitektov v zasebnem biroju. Po vrnitvi iz Skandinavije je med letoma 1967 in 1970 delal v stanovanjskem podjetju Dom, med 1970 in 1977 pa v ljubljanskem urbanističnem zavodu. Glej: Stane BERNIK, *Slovenska arhitektura 20. stoletja*, Ljubljana 2004; Marjan MUŠIČ, *Obnova slovenske vasi*, Celje 1947; Marco POZZETTO, *Plečnikova šola v Ljubljani*, Ljubljana 1996, p. 57.

1957. Skladno z že začrtano smerjo urbanizacije proti jugozahodu, ki je bila tudi najbolj uglasena z danimi in naravnimi pogoji, je arhitekt predlagal satelitsko shemo razvoja: novo mesto bi se razvijalo v polkrogu na kopnem med Semedelo in Bertoki, kjer bi posamezni zaselki postali nove mestne četrti (Semedela, Škocjan s Šalaro ter Bertoki). Novo mestno središče bi se razvilo ob historični vpadnici v Škocjanu, prva velika moderna stanovanjska soseska je bila načrtovana v Semedeli. Staro mestno jedro bi bilo od novega ločeno z zelenim pasom na mestu nekdanjih solin. Gradbena dejavnost je bila torej skoncentrirana v Semedeli, a odnos do historičnega mestnega tkiva je iz načrta jasno berljiv. Celotna vzhodna polovica zgodovinskega jedra je bila sprva namenjena stanovanjski zazidavi, potem ko bi bila izvršena »postopna asanacija nezdrave zazidave na otoku« in bi bilo območje na novo pozidano s prostostoječimi modernističnimi trinadstropnimi stolpiči. Na enak način je Bežek, v okviru Urada za regulacijo Ljubljane, načrtoval tudi ureditev središča Ljubljane leta 1953.¹⁸ Bežkova »asanacija« Kopera ni bila uresničena, saj je bila od predvidenih stavb zgrajena le ena, imenovana »deteljica«, na Gramscijevem (danes Vojkovem) nabrežju, in sicer na prazni parceli. Bežkov idejni načrt vsebuje še en pomemben vidik: leta 1954 še ni bila definirana lokacija bodočega pristanišča in torej tudi še ne prekinjen stik starega mesta z morjem. Urbanist je na tem načrtu umestil pristanišče severneje, kot je bilo izvedeno kasneje, in sicer proti Serminu, s tem pa ohranil historični stik mesta z morjem tako, da je celotno vzhodno polovico objel s širokim kanalom.

Leta 1957 je Bežek načrt nadgradil in preoblikoval do te mere, da je – vsaj kratkoročno – opustil načrtovane rušitve v starem jedru. Nov pristop lahko pripišemo sočasnim strokovnim usmeritvam, bodisi pod vplivom mednarodnih trendov znotraj CIAM-a in vse večjemu poudarku na vrednotenju historičnih ambientov, kot tudi novi oz. porajajoči se zakonodaji – tako urbanistični (novi zakon 1956) kot spomeniški (novi zakon 1961). Glede usode mesta Koper je dragocena zabeležka iz leta 1955, ki jo je napisal vodilni povojni arhitekturni teoretik Edvard Ravnikar, prav v času, ko je pripravljal načrt za piranski polotok:¹⁹

Mesto Koper kot urbanistično-arhitekturna znamenitost v sklopu bodočega, modernega Kopera. [...] Stari mestni deli, posebno če so arhitekturno ali urbanistično zanimivi [sic] so za sodobni urbanistični koncept dobrodošla vrednota, zlasti ker moderna arhitektura celo v najboljših

¹⁸ Breda MIHELČ, *Urbanistični razvoj Ljubljane*, Ljubljana 1983, s. p., n. pri fig. 28.

¹⁹ Edvard RAVNIKAR – Savin SEVER, Regionalna zasnova piranskega polotoka, *Arhitekt*, 20, 1956, pp. 10–14.

primerih še ni sposobna, da bi ekvivalentno nadomestila vrednote, ki so jih dale minule dobe. Posebno v tem konkretnem primeru lahko trdimo, da so lete tem manjše, čim bližji je čas nastanka. [...] Stare elemente (seveda očiščene in sanirane) bi bilo treba zavestno in organsko vključiti v nov koncept, tako kot to določajo načela naprednega spomeniškega varstva, ki se v tej točki popolnoma ujemajo z načeli modernega urbanizma. [...] Ugotoviti bi bilo treba, kaj še obstoji vrednega in je potrebno zaščititi (silhete, urbanistični sklopi, trgi, ulice, obrežja, posamezne zgradbe), v čem smo doslej že grešili in kaj naj kot značilno preide v sestav bodočega plana (staro mesto kot celota, ali samo njegovi deli ali celo objekti). [...] Trdno postavljena načela bodo v vsestransko korist, ljubezni do starin in kulturi prav tako kot bodočim načrtovalcem.²⁰

Edvard Ravnikar je začrtal izhodišča za posege v staro mestno jedro in poudaril vidike, ki jih je kasneje Edo Mihevc na svoj način vključil v svoj program: organsko vključevanje starega v novo in potrebo po zaščiti vrednih elementov. Ravnikarjev pristop je znanstveno naravnani, saj opozarja na nujo po preliminarnih analizah obstoječega tkiva in celovitem vrednotenju, ki naj upošteva tudi morebitne že storjene napake sodobnega časa. A Ravnikar je tudi izrazil skepso do sposobnosti moderne arhitekture, ob kateri stari mestni predeli predstavljajo dobrodošlo in težko nadomestljivo vrednoto. V teh načelnih navodilih prepoznamo izhodišča, ki so botrovala Bežkovi rezerviranosti do posegov v starem mestnem jedru; uradni okvir pa mu je dal novi *Zakon o uporabi zemljišč za gradbene namene* iz leta 1956, ki je uvedel pojem »gradbenih okolišev«.²¹ Bežkov načrt je nastajal na osnovi takrat ravno oblikovanega Urbanističnega programa za Koper,²² ki je bil pripravljen leta 1956 v Projektivnem ateljeju Ljubljana, kjer je bil aktiven tudi Bežek sam. Z dokumentarnega stališča nam Urbanistični program za Koper pove, da je bilo historično tkivo starega Kopra v povojnem desetletju v slabem stanju: stavbe so bile v veliki meri ocenjene kot slabo ohranjene in njihova obnova kot ekonomsko vprašljiva ali neutemeljena. Z odhajanjem domačega prebivalstva iz obmorskih mest v petdesetih letih je odtekalo tudi tradicionalno preneseno znanje o lokalni zgodovini in njenem prostoru, kar je posledično prizadelo tudi varovanje zgodovinske in kulturne dediščine. Pomembno vlogo v

²⁰ Arhiv ZVKDS OE Piran / 1607 Smole, 3, Dopis ing. Ravnikar.

²¹ Tim MAVRIČ, Zgodovinski pregled razvoja urbanističnih ustanov in zakonodaje v Sloveniji med letoma 1945 in 1990, *Urbani izziv*, 2017, 1, p. 135.

²² Andrej BRIŠKI – Aleš KERSNIK – Janez ŠUMI – Igor VRIŠER, *Koper, urbanistični program*, Ljubljana 1956.

zadrževanju tega procesa je odigral umetnostni zgodovinar Emil Smole, ki je bil od leta 1953 upravnik koprskega muzeja in referent za spomeniško varstvo na Okraju Koper. Popisal je kulturne spomenike in jih zbral v Zvezku III, ki zadeva Kulturne spomenike in naravne znamenitosti v Kopru,²³ jedrnem delu Urbanističnega programa za Koper.²⁴ Smole je izhajal iz italijanskega popisa²⁵ spomeniško vrednih stavb (cerkva, samostanov in palač v mestnem jedru), a ga je razširil z izčrpnimi historiati zgradb.

Upoštevaajoč te strokovne podlage, je Niko Bežek med 1957 in 1958 pripravil torej *Načrt za gradbeni okoliš Koper, širše regionalno območje* (sl. 2),²⁶ v katerem je mestno jedro ohranil označeno kot celoto, ki mora biti obravnavano posebej. Skladno s prvim načrtom iz leta 1954 se je posvetil predvsem razvoju novih satelitskih sosesk, predvsem Semele, za katero je že leta 1956 pripravil idejni zazidalni načrt.²⁷ V tehnični dokumentaciji etapno zastavljenega *Načrta za gradbeni okoliš Koper* je arhitekt jasno poudaril:

Celoten otok Koper je vključen v gradbeni okoliš. Detajlno ga ne obravnavamo, ker pridejo v poštev le zemljišča za asanacijo kot sta kompleksa ob ulici A. Gramsci in Belveder in jih je izvajati po odobrenih zazidalnih načrtih v I. etapi. V II. etapi je asanirati kompleks ob Istrski obali in Bosadragi, zakar je izdelati predhodno zazidalne načrte. Mesto ima mnogo kulturno historijskih spomenikov, katere je upoštevati (po prilogi I. Urbanistični program Kopra) pri vsakršnem posegu, ki bi spremenil arhitektonsko slikovitost posameznih detajlov oziroma celote. Mesto zajema vse parcele pod rim VX k.o. Lazaret. Gradnja na teh parcelah je dovoljena pod posebnimi pogoji!²⁸

²³ Kronološko gledano gre za prvo obsežnejše, čeprav nepopolno besedilo o arhitekturni dediščini Kopra v slovenskem jeziku, ki je bila do takrat v literaturi dostopna skoraj izključno v italijanskem jeziku. Smoletov elaborat predstavlja temeljno ovrednotenje kvalitet historičnega stavbnega fonda in njihovih spomeniških vrednot – Sonja HOYER, Stane Bernik, zaslužni konservator v Kopru, Izoli in Piranu, *Zbornik za Staneta Bernika* (ed. Gojko Zupan), Ljubljana 2009, p. 109.

²⁴ Salvator ŽITKO, Delovanje in razvoj muzejske ustanove po letu 1945, *90 let Pokrajinskega muzeja Koper / 90 anni del Museo regionale di Capodistria: 1911–2001* (ed. Jože Hočevnar), Koper 2002, pp. 77–103.

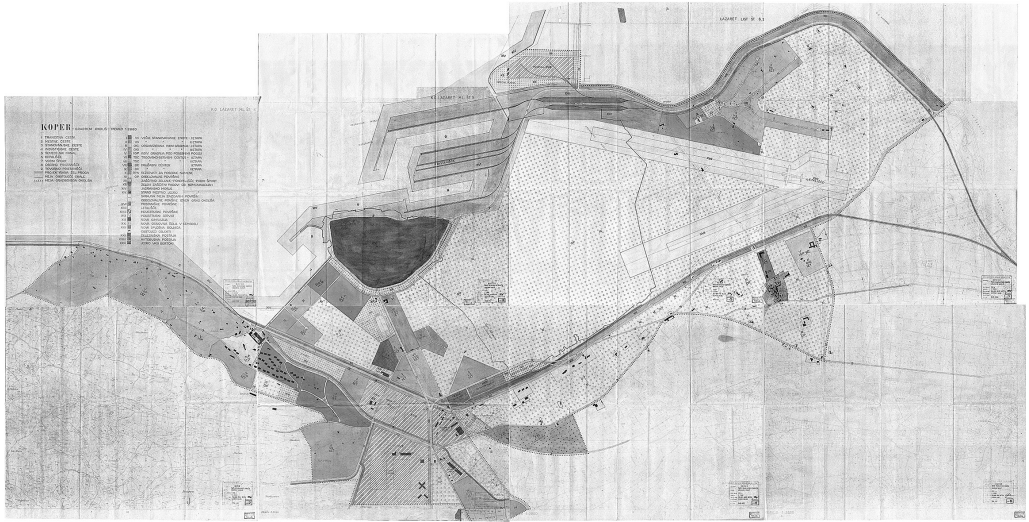
²⁵ Mojca GUČEK, *Anonimna arhitektura v prenovi Kopra*, Koper 2000, p. 15.

²⁶ PAK, SI-PAK-KP/0024, 666, Načrt za gradbeni okoliš Koper, širše regionalno območje (1957–1958).

²⁷ PAK, SI-PAK-KP/0712.29, 314, 10, Idejni zazidalni načrti za Semele (1956).

²⁸ PAK, SI-PAK-KP/0024, 666, Načrt za gradbeni okoliš Koper, širše regionalno območje (1957–1958), Niko Bežek, Tehnična obrazložitev – gradbenega okoliša za širše regulacijsko območje – Koper, 1958, p. 5.

3. Niko Bežek, Načrt za gradbeni okoliš Koper, širše regionalno območje, 1957–1958 (PAK, SI-PAK-KP/0024, 666)

Zapis priča, da je bil del mestnega jedra vendarle že določen za »asanacijo«, torej rušitev in novo pozidavo, in sicer območje ulice Gramsci – za katerega je že obstajal omenjeni parcialni zazidalni načrt – in pa Belveder na severnem robu mestnega jedra, za katerega je prav v tistem obdobju zazidalni načrt pripravljal že Edo Mihevc. Druga faza asanacije naj bi zadevala severovzhodni del mestnega jedra, in sicer ribiško četrt Bošadraga s pretežno anonimno arhitekturo, in pa t. i. Istrsko obalo, torej jugovzhodni obronek mestnega jedra. Glede teh posegov arhitekt posebej opozori na kvalitete historičnega okolja, izpostavi pa estetski vidik. Ko je bil v Kopru njegov načrt zazidave ob Gramscijevem nabrežju ni bil uresničen (kasneje je delno asanacijo izvedel Mihevc), medtem ko je bil Mihevčev načrt za asanacijo Belvedera postopoma uresničen. V celotnem načrtu je Bežek vso pozornost usmeril v razvoj novih mestnih predelov, predvsem moderne Semele. Bežek je v svojem načrtu tako poskusil udejanjiti načelo širitve mesta, ki ga je kasneje Stane Bernik označil kot najustreznejše: »Taka pot terja postavitve ‚novega‘ Kopra v neposredno bližino historičnega jedra, vendar tako, se v celoti ohranita celovitost otoške urbane strukture in njen funkcionalni pomen mestnega središča.«²⁹

²⁹ Stane BERNIK, *Koper Izola Piran, Organizem slovenskih obmorskih mest*, Ljubljana – Piran 1968, pp. 96–97.

Načrti Eda Mihevca

Usoda starega mestnega jedra Kopra, kot celotnega koprskega okraja nekdanje cone B, se je torej zasukala v istem času, ko je Bežek še deloval v Kopru. Kratko obdobje med letoma 1954 in 1956 je bil trenutek vrhunca t. i. eksodusa: nosilci kolektivnega spomina, povezanega s historičnimi jedri severnoistrskih mest, so odšli. V dveh letih je odstotek predvojnega, pretežno italijansko govorečega prebivalstva v treh mestih padel s povprečno 90 % (leta 1945) na 9 % (leta 1956), torej s približno 30.000 na 2500 oseb; ob množičnih odhodih so se v izpraznjena mesta množično naseljevali novi prebivalci iz Istre in notranje Slovenije, vrhunec je bil leta 1956, ko se je v enem letu priselilo 12.500 oseb.³⁰ V teh letih se je začel nagli industrijski razvoj: sprva zagon tovarne TOMOS, že leta 1954, nato postopna izgradnja pristanišča, katerega prvi pomol je bil odprt decembra 1957. Predvsem pa se je zamejnala politična elita, nastopila je »stroga linija« komunistov,³¹ z njo je v Istro prišel tudi Edo Mihevc kot vodilni urbanist. Poleti 1955 je namreč Edo Mihevc prevzel vlogo predsednika Okrajnega sveta za urbanizem in torej vodilno vlogo v urbanističnem in prostorskem načrtovanju v severni Istri. Čeprav je bil Niko Bežek na lokalnem nivoju takrat dojet kot »koprski urbanist« – o čemer pričajo številni zapiski sej okrožnega urbanističnega sveta – je Mihevc, kot hierarhično pomembnejši in politično močnejši, kolega preglasil. Iz zapisnikov sej izvemo, da je v letu 1957 med arhitektoma prišlo do nesoglasja glede arhitekturnih rešitev za Seme-delo, nakar Nika Bežka od leta 1958 v Kopru ne srečamo več.³² Že leta 1956 je bil odslovljen tudi Emil Smole,³³ mesto ravnatelja muzeja je zasedel politično ustreznejši Janez Kramar.

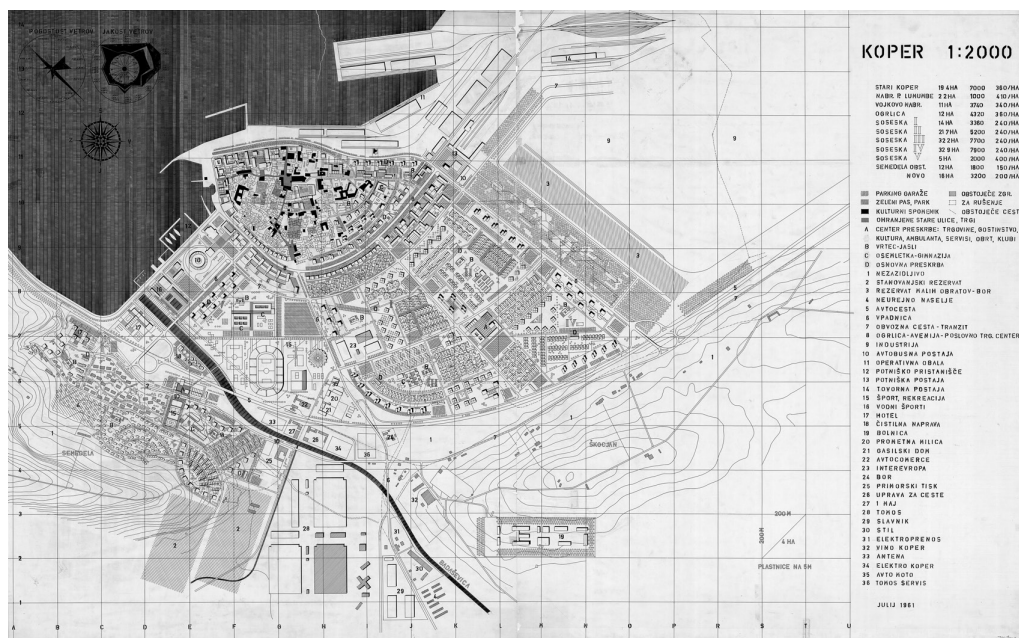
Edo Mihevc je bil v Kopru posredno prisoten že v času STO ob adaptaciji Hotela Triglav. A prepoznavni znak njegovega prihoda v mesto kot vodilnega urbanista predstavlja TOMOS-ov nebotičnik, nastal v sklopu *Zazidalnega načrta soseske*

³⁰ KALC 2019, cit. n. 14, pp. 149–154.

³¹ STO-jevskega sekretarja Okrajnega komiteja Komunistične partije Slovenije, Julija Beltrama leta 1955 zamenja Albert Jakopič – Kajtimir; novi predsednik OLO Koper postane Albin Dujc. Kasnejši župan, sicer dolgoletni novinar na Koprskem, Miro Kocjan je v intervjuju leta 2007 to zamenjavo označil kot nastop »stroge linije« komunistov – ČEBRON LIPOVEC 2018, cit. n. 9, p. 278.

³² ČEBRON LIPOVEC 2018, cit. n. 9, p. 113.

³³ O prihodu novega direktorja in odhodu Emila Smoleta je njegova tedaj mlada sodelavka kasneje zapisala: »Iz Ljubljane je čez noč prišel novi direktor [Janez Kramar, op. a.]. Emil Smole je bil aprila leta 1956 suspendiran na način, za katerega, žal, ni opravičila« – Ljudmila PLESNIČAR GEC, Spomini na moje delo v koprskem muzeju, *90 let Pokrajinskega muzeja Koper / 90 anni del Museo regionali di Capodistria: 1911–2001* (ed. Jože Hočevnar), Koper 2002, p. 106.

4. Edo Mihevc, Urbanistični načrt za Koper, 1961 (PAK, SI-PAK-KP/0865, Urbanizem, Obala, Koper)

Belveder, med letoma 1956 in 1957. Slednji je terjal rušitev stavbe »glagoljaškega« samostana³⁴ v četrti Zubenaga, ki mu je Emil Smole v svojem elaboratu posvetil dve strani s popisom historiata in ga označil kot »v zelo slabem stanju.«³⁵ Mihevcov poseg je sicer terjal rušitev samostana, istočasno pa se je jasno navezal na drugo obstoječo stavbo na območju. Že leta 1951 je tu namreč prvo sosesko delavskih blokov projektiral neznani lokalni arhitekt Trombetta: predvidel je tri ločene prostostoječe trinadstropne stavbe, razmeščene v obliki črke U, z vmesnim zelenim parterjem proti severu in morju, a izgrajena je bila le osrednja stavba. A leta 1955 je – neupoštevajoč Trombettovo zasnovo – novo, modernistično večstanovanjsko

³⁴ Gre za samostanski kompleks frančiškanov tretjerednikov, posvečenega sv. Gregorju, ki je na tej lokaciji deloval od leta 1530 do 1806, nakar je bila cerkev porušena, kompleks pa je bil uporabljen kot pomožno poslopje sosednje kaznilnice. Tretjeredniki so bili edini v Kopru, ki so izvajali liturgijo v slovanskem jeziku, zato je imel nekdanji samostan izjemen pomen za zgodovino Slovencev in Slovanov sicer v Istri. Na ta vidik je posebej opozorilo Zgodovinsko društvo jugoslovanske cone B STO v zgodnjih 50. letih in se zavzemalo, da bi v takrat še stoječem kompleksu uredili muzej slovanske prisotnosti v Istri, kar pa ni bilo uresničeno, stavba pa v celoti porušena – Salvator ŽITKO, Glagoljaški samostan v Kopru, *Annales, Series historia et sociologia*, XXII/2, 2012, pp. 523–532.

³⁵ Emil SMOLE, Kulturni spomeniki Kopra, Zvezek III, *Urbanistični program Koper* (edd. Andrej Briški et al.), Ljubljana 1956, p. 111 (neobjavljeno gradivo, hrani Domoznanski oddelek, Osrednja knjižnica Srečka Vilharja Koper).

stavbo za politično elito postavil arhitekt Josip Didek.³⁶ Četrť je nato predelal Edo Mihevc med letoma 1956 in 1957, ko je Trombettov blok vključil v mikrourbanistično zasnovo nove soseske in STO-jevskemu arhitektu sledil tudi v sami zasnovi. Novi predel je oblikoval kot dva povezana ambienta, oblikovana v obliki črke E, kot k morju odprta trga, akcent soseske je bil desetnadstropni nebotičnik samskega doma tovarne TOMOS.³⁷

Edo Mihevc se je historičnemu jedru Kopra izrazilo posvetil, kar je jasno razvidno tako v njegovem *Urbanističnem načrtu za Koper* iz leta 1961 (v merilu 1:1000; sl. 3), dodelanem v *Generalnem načrtu mesta Koper* 1963 (v merilu 1:5000), kot v dveh verzijah *Regionalnega načrta za slovensko obalo* (1959/1960 ter 1963). Že v prvi skici regionalnega načrta je mestno jedro obravnaval kot družbeno središče v moderni preobleki. V urbanističnem načrtu za Koper iz leta 1961 sta Mihevčev program in oblikovalski pristop že jasno razvidna.³⁸ Nebotičnik na Belvederu je postal nova dominantna in vodilni motiv vizualne identitete novega-starega mesta, hkrati kot del »sodobnega obzidja«. V Mihevčevem načrtovanju Kopra se modernost, v funkcionalističnem duhu, kaže na dva načina: v popolni »asanaciji« anoničnega tkiva in v načrtovanju novih vertikal. O gradnji stolpnic, v mestnem jedru in v predmestju, so potekale ostre razprave vse od pozidave Belvedera. Tudi člani okrajnega Sveta za urbanizem niso imeli enotnega mnjenja: eni so se zavzemali za nižje bloke, drugi za stolpnico. Tip stolpnice je bil na tem mestu izbran zaradi »izredno ugodnih tal in ekonomskega stališča«. ³⁹ Za območje Belvedera je bilo že v Urbanističnem programu iz leta 1956 zapisano, da gre za geo-tehnološko najprimernejšo točko v mestu, kjer je možna novogradnja večjih dimenzij in obtežitve. V tej debati so politični predstavniki okraja podprli visokogradnjo, češ da je ta svojevrsten poklon zgodovini mesta. Politično vodstvo je podpiralo visokogradnjo tudi

³⁶ Cf. ČEBRON LIPOVEC 2012, cit. n. 9, p. 220. Opozarjam, da sem v članku leta 2012 zaradi slabe berljivosti kopij tehnične dokumentacije napačno pripisala avtorstvo Niku Bežku. Od dopolnitve fonda 24.2 OLO Koper Projekti, ko je leta 2015 Upravna enota Koper predala gradivo Pokrajinskemu arhivu Koper, je dostopna popolnejša in čitljiva dokumentacija – PAK, SI-PAK-KP/0024.2, 252, 1, Stanovanjska hiša Belveder v Kopru, Ljudski odbor mestne občine Koper (1955).

³⁷ Natančnejša predstavitev soseske je v ČEBRON LIPOVEC 2012, cit. n. 9, pp. 215–216.

³⁸ Urbanistični načrt za Koper je bil sicer tudi tema različnih diplomskih nalog, ki so v teh letih nastajale pod mentorstvom prof. Eda Mihevca, danes te hrani Pokrajinski arhiv Koper. Profesor Mihevc pa je izdelavo t. i. »Perspektivne analize za urbanizacijo Kopra, v zvezi z bodočimi kompleksi trgovske in industrijske luke«, v merilu 1:5000, poveril takratnemu študentu arhitekture Janezu Kresalu ter absolventu arhitekture Petru Kerševanu, s katerima je Okrajna ljudska oblast podpisala pogodbo 2. 2. 1961, dokument naj bi predložila do 15. 6. 1961 – PAK, SI-PAK-KP/0024, 1676.2, 39-51/2, Občinski ljudski odbor, v nadaljevanju »naročnik« (1961).

³⁹ PAK, SI-PAK-KP/0024, 685, 15. Seja sveta za urbanizem OLO Koper 24.1.1957, pp. 2–3.

za druge predele mesta, v čemer pa so prepoznavali vez z zgodovino: »Tov. Pelc Zvonomir [direktor Geodetskega zavoda, op. a.] naglaša, da je nujno, da se Koprju da poudarek z višjo zgradbo in v mešanem stolpnem sistemu. Kajti tako obliko izkazuje Koper že v srednjem veku. Če hočemo to ohraniti, je začetni sistem gradnje na Belvederu pravilen.«⁴⁰

Ta »interpretativni nivo« je Mihevc povzel na *Širši urbanistični konferenci v Koprščini*, 13.3.1957,⁴¹ na kateri so bili, poleg vodilnih lokalnih osebnosti (Albert Jakopič - Kajtimir in Albin Dujc), tudi vodilni politični predstavniki povojne Slovenije: Franc Leskošek, Boris Kraigher, Marjan Tepina. Poudaril je, »da bo Koper dobil silhueto starega srednjeveškega Kopra« ter v nadaljevanju, da »imamo pravico dati Koprju žig današnjega časa. Silhueta starega Kopra je imela 25 stolpov.«⁴² V arhitekturni srenji je bil zato Koper ironično označen kot *città turrita* oz. obzidano mesto.⁴³ Na spornost nove vizije je opozarjal tudi Emil Smole,⁴⁴ a ti komentarji niso bili upoštevani. Mihevčev načrt je tako predvidel izgradnjo niza stolpnih, ki bi kot novo obzidje obkrožile staro jedro, vzporedno bi bili nanizani nižji stolpiči – kot je bilo delno uresničeno na Gramscijevem (Vojkovem) nabrežju. Mihevčev pristop uteleša maksimo, ki jo je zapovedalo takratno politično vodstvo, predsednik OLO Koper, da »pokažimo, da spoštujemo staro, a da vendar ustvarjamo novo zgodovino.«⁴⁵ V na videz postmodernistični rešitvi reinterpretacije historičnih form lahko prepoznavamo morebitni odmev debat v strokovni mednarodni strokovni srenji sredi petdesetih let. V okviru povojnih debat znotraj mednarodnih kongresov CIAM je namreč v ospredje stopilo vprašanje mestnega jedra, »srca mesta«, posebej od srečanja leta 1951. Odprle so se tudi debate o posegih in novogradnjah v mestnih jedrih, v teh pa je Ernesto Nathan Rogers, eden izmed vodilnih italijanskih povojnih arhitektov in članov CIAM-a, promoviral »sublimno ravnovesje preko kontrapunkta« (*sublime equilibrio per contrappunto*), katerega simbol je bila njegova stolpnica Torre Velasca (1950–1958) v Milanu, oblikovana kot rein-

⁴⁰ PAK, SI-PAK-KP/0024, 685, 15. Seja sveta za urbanizem OLO Koper 24.1.1957, p. 4.

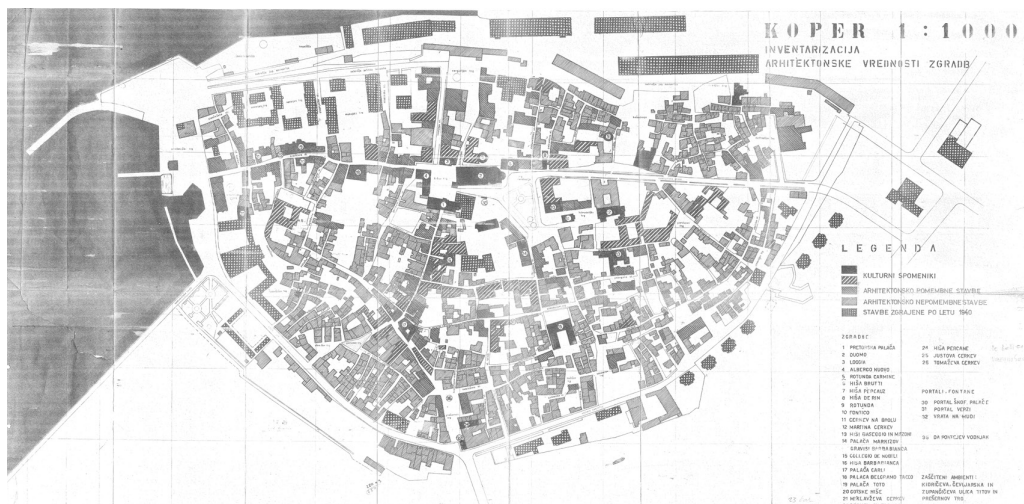
⁴¹ PAK, SI-PAK-KP/0024, 976, Širša urbanistična konferenca, 13.3.1957.

⁴² PAK, SI-PAK-KP/0024, 976, Širša urbanistična konferenca, 13.3.1957, p. 2.

⁴³ Braco Mušič, Po anketi naših razgledov, *Arhitekt*, 3, 1961, pp. 17–18.

⁴⁴ Emil SMOLE, Novi Belveder in simbolična ohranitev kulturnega spomenika, *Slovenski Jadran*, VI/10, p. 3.

⁴⁵ PAK, SI-PAK-KP/0024, 685, 15. Seja sveta za urbanizem 24.1.1957, p. 3.

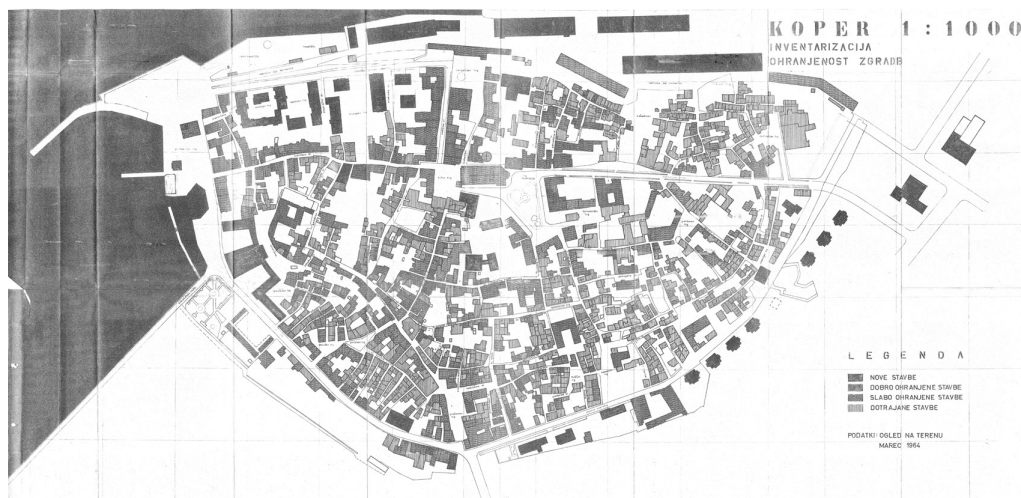
5. Asanacijski načrt Koper, Inventarizacija arhitektonske vrednosti stavb, 1964

terpretacija srednjeveškega stolpa.⁴⁶ A kot je opozoril Stane Bernik že leta 1968,⁴⁷ v rešitvi za Koper lahko vidimo obenem tudi preseženo romantično, historistično matrico iz 19. stoletja: mesto obkroža »ring« avenije oz. »ogrlice«, iz njega pa se radialno odpirajo avenije vpadnice.

V širši *Generalni načrt mesta Koper* 1963 je Mihevc integriral predhodne študije in predstavil vizijo mesta, po kateri bi bilo historično jedro temeljito »asanirano«, torej prenovljeno z nadomestno zazidavo. Kot že Bežek v prvem načrtu leta 1954, je tudi Mihevc v svojih načrtih predvidel popolno asanacijo vzhodnega dela mesta. Ohranil je skoraj vse stavbe, ki jih je v Urbanističnem programu 1956 Emil Smole evidentiral kot spomenike, torej ob glavnih ulicah oz. t. i. koordinatnem križu, ter nekatere samostane. Staro jedro bi tako postalo »srce mesta«, novo gospodarsko, upravno in kulturno središče z vsemi potrebnimi javnimi objekti in ustanovami. Modernizacija ni bila mišljena le programsko, temveč tudi estetsko, Mihevc je staremu jedru namreč namenil povsem novo podobo: moderno, a navezano na »tradicionalno« sredozemsko arhitekturo. Svoj pristop do starega jedra pa je strnjeno pojasnil v članku v reviji *Arhitektura Urbanizam*, ko je izbrani pristop ra-

⁴⁶ Valeria LATTANTE, *Ernesto Nathan Rogers e le preesistenze ambientali. Itinerario teorico, 1948–1964*, Bologna 2013 (doktorska disertacija, Università di Bologna, tipkopis); Leonardo ZUCCARO MARCHI, *The Heart of the City. Continuity and Complexity of an Urban Design Concept*, Delft 2017 (doktorska disertacija, Technische Universiteit Delft, tipkopis).

⁴⁷ BERNIK 1968, cit. n. 29, p. 95.

6. Asanacijski načrt Koper, Inventarizacija ohranjenosti stavb, 1964

zložil kot vmesno, kompromisno rešitev med zamrznitvijo obstoječega stanja ter popolno prezidavo:

Stari Koper – Z urbanističnega vidika imamo na razpolago tri rešitve: a) Mesto ostane v celoti nespremenjeno, v celoti se sanira, novo mesto pa mora biti odmaknjeno do starega jedra. b) Zdrav (nosilni) teren na otoku je dragocen. Ta del bi lahko bil bolj racionalno izkoriščen, če bi staro mesto porušili in ponovno pozidali. c) Vse urbanistične in arhitekturne vrednosti je potrebno ohraniti, nove površine pa organsko oblikovati in povezati s starim jedrom. Izbrana je tretja rešitev, iz sledečih razlogov. V novih ekonomskih razmerah je mesto dobilo novo funkcijo, zato ne bi mogli v celoti ohraniti starega jedra. V današnjem stanju staro jedro namreč ne more prevzeti te nove funkcije. Če bi želeli staro mesto ohraniti v stari obliki, bi ga morali organizirati kot mrtvi muzej. Toda zgradbe so v večini dotrajane in brez osnovne komunalne ureditve, ki je nujna za zdravo življenje. Ohraniti mesto kot mrtvi muzej bi bilo neekonomično, saj ga ne bi bilo mogoče vzdrževati. Takšno mesto bi bilo obsojeno na propad. Ohranjeni bodo vsi arhitekturni in urbanistični spomeniki, trgi, ulice in vsi vredni ambientni in struktura mesta. Ostali deli, ki zdaj propadajo, bodo priključeni novim delom. Staro jedro bo tako živelo dalje, saj bo povezano z novim mestom in ga dopolnjevalo. V novem Kopru ima staro jedro vlogo mestnega središča, z vsemi funkcijami, ki niso povezane s hitrim prometom. Stari Koper je središče, ki je namenjeno pešcem.

Podoba starega Kopra se je skozi stoletja spreminjala, hkrati z njegovim ekonomskim razvojem in spreminjala se bo še naprej.⁴⁸

Mihevčev odnos do historičnega fonda je torej selektiven, osnovan na vizualni percepciji predvsem likovnih elementov in prostorskih učinkov, ne pa zgodovinske pričevalnosti. Ponuja se misel, da je Mihevc neposredno črpal iz prej omenjenih Ravnikarjevih napotkov iz leta 1955: v svoj program je vključil vidike, ki jih je Ravnikar poudaril osem let prej, to sta organsko vključevanje starega v novo in potrebo po zaščiti vrednih elementov. V tem pa sta očitni dve temeljni razliki. Ravnikarjev pristop je analitično naravnán, v Mihevčevem pristopu raziskovalne (samo)kritične odprtosti ni. Ravnikar je izrazil izhodiščno občudovanje in spoštovanje celotnega zgodovinskega fonda, Mihevc je, obratno, na staro jedro gledal predvsem selektivno, pragmatično, higienicistično. Njegov pristop jasno ilustrira naslednji zapis:

Življenje starega Koper se izteka proti naši cesti [Pristaniška ulica, »ogrlica«, op. a.] s številnimi starimi ozkimi ulicami, od katerih sta Čevljarska in Karlijeva [danes Župančičeva ulica, nekoč *via Carli*, op. a.] zaščiteni. Te ujamejo z majhnimi trgi in jih skozi grla, podvoze in prehode povezujejo s starim Kopro. Tako je življenje starega Kopra s temi žilami organsko povezano z novim Kopro. Pri urbanistični asanaciji starega Kopra za našo vrsto projektiranih stanovanjskih hiš, je bilo treba paziti na sledeče: ohraniti na vsak način ambijent starega Kopra, doseči nepri-siljeno skladnost in povezavo z novim delom, dati staremu delu, vkljub zavezitvi dovolj zraka, prostora in življenje, rušiti le najpotrebnejše, kar so v našem primeru v glavnem dotrajane mediteranske hiše, nehygien-ske, večji del brez sanitarij in bi bile za kakršnokoli adaptacijo neprimer-ne. Vse to smo v naši urbanistični rešitvi tudi dosegli. Kot roka z roko se sklenejo na tem delu prsti starega in novega Kopra. Nastali trgi pa iz-redno mehko sinhronizirajo doseženo povezavo. Prehodi in podvozi so nameščeni tako, da vedutno in prometno najboljše zadostijo. [...] Vrsta stanovanjskih hiš je rešena v stolpih, ki so v pritličju povezani s trgovin-skimi lokali. Tako se gabaritna masa prijetno razdrobi in razgiba, da je zrak in življenje vsemu okolju in z vseh vedut in je dosežena velika iz-redna plastika. Razgibanost mas v celoti se v vsakem elementu posebej še enkrat ponovi in se nadaljuje v razgibanosti plastike fasade. Steklene stene trgovinskih lokalov so za štiri metre umaknjene s fasade, tako nastane pokrite senčnat hodnik – kolonada za pešce, ki je vzdolž cele dol-žine od Triglava do vstopa na Dapontijev (Prešernov, op. a.) trg. Ustvarja posebno prostorsko razgibanost mas, nudi pešcem in trgovinskim loka-

⁴⁸ Edo MIHEVC, Regionalni plan slovenačke obale, *Arhitektura Urbanizam*, 29, 1964, p. 7. Navede-no besedilo je avtoričin prevod srbohrvaškega izvornika.

lom zaščito pred vremenskimi nepravilnostmi, posebej zaščito pred južnim soncem, ustvarja senčnat hodnik, ki daje vsemu ambijentu prijeten občutek intimnosti. [...]»⁴⁹

Dragoceni, nepoznani opis prikazuje Mihevc kot vestnega sledilca funkcionalistične »šole«, kjer je prva skrb posvečena higieni, osončenosti, prezračevanosti, odprtim pogledom, prometni dostopnosti.

Mihevčevemu progresističnemu odnosu gre pripisati tudi dejstvo, da je bil šele leta 1964 narejen elaborat, ki je vseboval predlog asanacije historičnega jedra,⁵⁰ torej kot *post festum* prirejena podlaga za že obstoječi načrt. Odnos Mihevc in sodelavcev do historičnega tkiva je v tem načrtu arbitraren. Stavbe so ovrednotene same zase, ne primerjalno, še posebej pa ne v kontekstu, ki je neovrednoten oziroma razvrednoten. Argumente za posege ter kriterije vrednotenja spoznamo šele skozi poročilo po javnem razgovoru *Slovenska obala – njena mesta in dediščina*, ki ga je uredništvo revije *Sinteza* organiziralo v Kopru julija 1966, ter objavilo v *Sintezi* leta 1967.⁵¹ Na njem Mihevc ni sodeloval, načrt so zagovarjali njegovi mladi sodelavci. Poročilo pojasni precejšen del konteksta nastanka »asanacijskega načrta«, spremljajoči članek konservatorjev Murka in Rotarja⁵² pa natančno povzema strukturo in vsebino načrta. V poglavju »Rast mesta do l. 1950« so bile sintetično in nepoglobljeno začrtane glavne linije razvoja mesta. V poglavju Arhitektonska vrednost stavb so bile predstavljene štiri kategorije stavb: A in B kot kulturni spomeniki, C arhitektonsko pomembne stavbe, D arhitektonsko nepomembne stavbe. Ker naj bi bila klasifikacija nezadostna, so bile uvedene vmesne klasifikacije (A-B, B-C, C-D), mestoma še razdeljene tako, da so črke v dvojicah bile postavljene v oklepaj (npr. B-(C)). Kategorizacija je bila nato preoblikovana v tabelo, ki je na

⁴⁹ PAK, SI-PAK-KP/0024.2, 158, 2, Gradnja bloka ONZ Koper na Nabrežju JLA v Kopru, Tehnično poročilo, Urbanizem

⁵⁰ Asanacijski načrt je bil narejen pod okriljem Investbiroja, podpisali so ga Marjan Petkovšek, ing. arh. Kot odgovorni projektant, Marko Šenk, ing. arh., in Breda Drofenik, ing. arh., Edo Mihevc je skozi ves čas nastajanja načrtov za Koper do leta 1966 bil stalni strokovni svetovalec.

⁵¹ Na razgovoru so sodelovali Drago Alič in Marjan Petkovšek (sodelavca Investbiroja), dr. Ivan Komelj (Zavod za spomeniško varstvo SRS, Ljubljana), Matija Murko in Braco Rotar (Medobčinski zavod za spomeniško varstvo, Piran), docent dr. Nace Šumi (Umetnostnozgodovinsko društvo Slovenije), Marjan Debelak, Mitja Jernejc in Vladimir Mušič-Braco (Urbanistični inštitut SRS, Ljubljana), Savin Sever (Slovenijaprojekt, Ljubljana), Miro Kocjan in Stane Pavlič (predstavnik SO Koper in Piran), predstavnik republiškega sekretariata za prosveto in kulturo ter urednika *Sinteze* Janez Lajovic in Stane Bernik. Vabljeni so bili tudi številni drugi akterji obalnega urbanizma, tudi Edo Mihevc, ki pa se razgovora niso udeležili – BERNIK 1967, cit. n. 1, p. 79.

⁵² Matija MURKO – Drago ROTAR, Nekaj pripomb k predlogu asanacije mestnega jedra Koper, *Sinteza*, 5–6, 1967, pp. 73–78.

7. Razglednica s podobo Kopra, 1964

nato preoblikovana v tabelo, ki je na koncu ponudila 226 kulturnih spomenikov in arhitektonsko pomembnih stavb ter 870 arhitektonsko nepomembnih stavb, ki bi posledično lahko bile porušene. Inventarizacijo, ki je bila najverjetneje narejena na osnovi predhodnega in nepopolnega Smoletovega popisa iz leta 1956, so izvedli arhitekti Investbiroja sami, brez obveznega sodelovanja z Zavodom za spomeniško varstvo.⁵³ Rezultat je tako podal številne nekoherentne rezultate, do te mere, da so določene vogalne stavbe z ene strani bile kategorizirane v eno skupino, z drugega pročelja pa v drugo.⁵⁴ Vrednotenje je temeljilo na zastarelem principu varovanja posamičnih stavb zaradi njihove estetske vrednosti, ne pa na celovitem vrednotenju ambientov – čeprav je v razlagah »varovanje ambientov« pogosto izpostavljeno. Končni rezultat arbitrarne inventarizacije je bil načrt asanacije po principu coninga, območje varovanja je obsegalo osrednjo ulič-

⁵³ Glej tudi HOYER 2009, cit. n. 23, p. 109.

⁵⁴ Kot opozorita Matija Murko in Drago (Braco) Rotar, pristop privede do določitve za rušenje tudi stavbe, kot je baročna luška kapitanija in pa tudi novogradnja prve stavbe Intereurope arhitekta Emila Medveščka (MURKO – ROTAR 1967, cit. n. 52, p. 74).

no strukturo križa štirih glavnih ulic (Verdijeva in Župančičeva ter Kidričeva in polovica Cankarjeve).

Kot je opozoril že Bernik, koprski asanacijski načrt odseva pomanjkanje poznavanja in razumevanja prostora tako s spomeniškovarstvenega kot tudi z zgodovinskega vidika, predvsem v odnosu do spremembe prebivalstva. Ta problematični kontekst radikalnih posegov je nazorno ubesedil Savin Sever na Sintezini javni tribuni: »Po mojem tu ne gre za asanacijo mesta, temveč za revolucijo mesta. Mi smo faktično tukaj nasledili fizikum mesta, spremenili smo prebivalstvo, pomen in program tega mesta.«⁵⁵ Zdi se, kot da je Edo Mihevc uresničil navodilo, ki ga je že leta 1954 takratni slovenski voditelj Boris Kraigher zabičal lokalnim predstavnikom partije: »Še vedno nismo napravili revolucije, ki bi jo morali leta 1945, da je to slovensko področje. Imam še vedno vtis, da je to področje, ki živi pod okupacijo.«⁵⁶ Pod Mihevčevim vodstvom je nova geografska enota »slovenska obala« dobila novo podobo, medtem ko je z množičnim priseljevanjem dobila tudi novo identiteto.

Sočasna umetnostnozgodovinska in humanistična kritika, ki je delovala v Ljubljani, je torej brez demagogije nazorno povzela problematični družbeno-politično-zgodovinski kontekst, ki je oblikoval povojni urbanizem na severnoistrski obali. Sintezin razgovor je bil vrhunec potez, ki so pot kritiki utirali že prej, in sicer s simpozijem, ki je bil 1965 organiziran v Piranu, ter z Bernikovo raziskavo, ki je nastala kot diploma leta 1964, a je v knjižni obliki izšla šele 1968.⁵⁷ Mihevčev načrt za stari Koper je bil torej izveden le parcialno, in sicer pred samim nastankom končnega dokumenta Urbanističnega programa za celotno obalo. Načrt je naknadno, leta 1967, dobil dopolnitev v obliki strokovnega elaborata o varovanju mestnega jedra.⁵⁸ Leta 1971 pa je pod Bernikovim vodstvom nastal celoviti načrt valorizacije starega Kopra. Na osnovi tega je nato leta 1973 nastal nov urbanistični program za Koper,⁵⁹ ki je dediščino postavil v ospredje.

⁵⁵ BERNIK 1967, cit. n. 1, p. 82.

⁵⁶ PAK, SI-PAK-KP/0450, 28, 129, Zapisnik seje Okrajnega komiteja ZK v Kopru, 27. 7. 1954.

⁵⁷ Več o tem HOYER 2009, cit. n. 23, pp. 114–115.

⁵⁸ Pripravili so ga Iva Curk, Ivan Komelj, Ivan Sedej, Nataša Štupar Šumi in Marijan Zadnikar v imenu Zavoda za spomeniško varstvo SRS – GUČEK 2000, cit. n. 25, pp. 13–18; HOYER 2009, cit. n. 23, p. 115).

⁵⁹ Rudolf KOLENC et al., *Urbanistični program Koper 1973*, Koper 1973.

Razdvojeni pomen koprške povojne arhitekture

Pregled razvoja povojnega načrtovanja Kopra razkriva samosvojo kronologijo, predvsem zaradi obdobja *interregnuma* cone B STO. Nejasna povojna usoda regije je botrovala sprva »zamudi« v razvoju, nato pa različnim pristopom v načrtovanju. Doslej neznana vloga arhitekta Nika Bežka se izkaže kot zelo pomenljiva, saj je arhitekt med letoma 1954 in 1957 imel vlogo »koprškega urbanista«, ki je snoval moderni Koper po takrat sodobnih modernističnih načelih, a s prepoznavno naklonjenostjo do kvalitete zgodovinskega ambienta ali vsaj z berljivo rezerviranostjo do rušilnih posegov vanj. V času, ko je regija doživljala vrhunec »etnične metamorfoze«,⁶⁰ je Bežek snoval razvoj Kopra, kjer je staro tkivo ostalo večinoma nedotaknjeno, »Novi Koper« pa je bil v berljivo moderni preobleki umaknjen od starega jedra in tako jasno kazal na novo dobo v zgodovini regije. A Bežkova modernost vidno ni ustrezala takratnim političnim oblastem, tako ga je kmalu nadomestil Edo Mihevc, ki je medtem, leta 1955, postal urbanist celotnega okraja. Slednji je pristop temeljno spremenil. Kot je zapisal Grgo Gamulin, »zgradil je novi Koper na starem Koprju, namesto ob njem«. ⁶¹ Uresničil je želje političnih oblasti in ustvaril povsem novo identiteto mesta, tako da je staro mesto rušil ali ga novemu podrejal, čeprav je celoto oblekel v na videz skladno, vernakularistično podobo. Na ravni stavb in sosesk je zasnoval zanimive zaključene enote, na nivoju mesta pa ustvaril nove, tuje poudarke. A z dediščinskega vidika nosi tako Mihevčeva arhitektura kot celotna povojna gradnja poseben zgodovinski pomen: dala je fizični okvir identiteti novega, povojnega prebivalstva treh obmorskih mest. Kljub številnim negativnim vidikom zato lahko Mihevčevo arhitekturo prepoznamo kot potencialno povezovalen pomnik, posamično morda kar spomenik, saj »novodobni obalni meščani imajo zgodovine le za slabega pol stoletja«. ⁶²

Viri ilustracij: Mario Fonda, zasebni arhiv (1); (c) Pokrajinski arhiv Koper (2, 3, 4); Mario Fonda, zasebni arhiv (1); Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije - INDOC center (5, 6); Tone Mikeln, zasebni arhiv (7)

---

⁶⁰ Piero PURINI, *Metamorfosi etniche. I cambiamenti di popolazione a Trieste, Gorizia, Fiume e in Istria 1914–1975*, Udine 2010.

⁶¹ Grgo GAMULIN, *Arhitektura u regiji*, Zagreb 1967, p. 62.

⁶² Vlado ŠAV, *Avtentičnost istrske kulture, Primorska srečanja*, 180, 1996, p. 288.

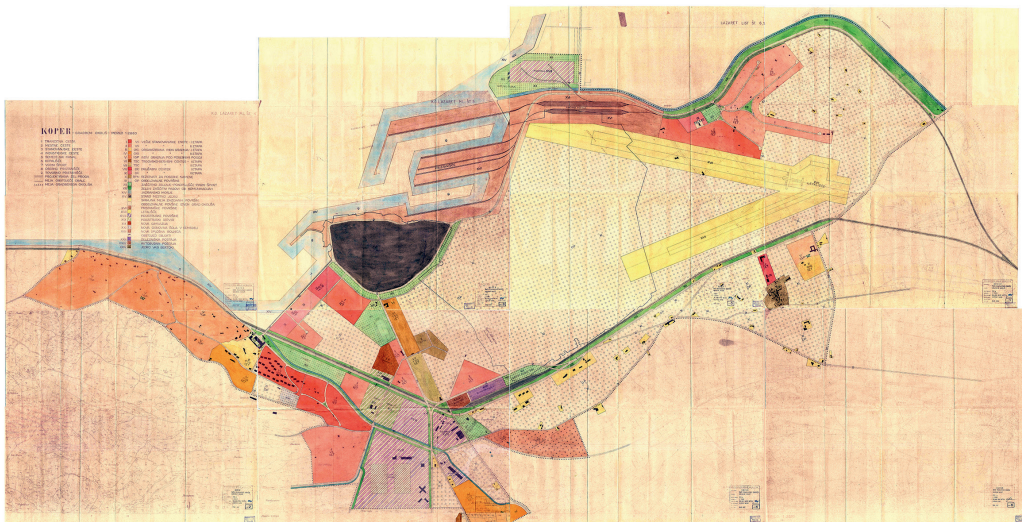

“La rivoluzione della città”. Il centro storico di Capodistria nei piani urbanistici del secondo dopoguerra

---

RIASSUNTO

La pianificazione urbana della costa slovena nel secondo dopoguerra ha suscitato sin dall'inizio forti polemiche, sia a livello nazionale che federale. Il motivo risiede principalmente nei progetti urbanistici delle singole città costiere, nonché nel Piano regolatore della costa slovena (1959–1963), preparati dall'architetto Edo Mihevc e dai suoi colleghi dello studio Investbiro. Il più conosciuto e anche il più criticato era il piano per Capodistria, insieme ad alcune sue implementazioni, il simbolo delle quali è il grattacielo per i lavoratori della fabbrica TOMOS, costruito nel centro storico. Nel presente contributo si è voluto esporre, in contesto comparato, i risultati di una recente ricerca d'archivio che ha portato alla luce vari documenti riguardo ai piani antecedenti a quelli di Mihevc, principalmente dell'architetto lubianese Niko Bežek, allargando così il contesto di interpretazione anche dell'opera di Mihevc. Risulta quindi che nel primo decennio del dopoguerra, ovvero dopo la creazione del Territorio Libero di Trieste, Capodistria non aveva un ruolo di spicco. La situazione però cambiò dopo il 1954, quando la città diventò il centro dello sviluppo urbano. Tra il 1954 e il 1957, nell'apice della “metamorfosi etnica” (Purini 2010) della regione, “il pianificatore di Capodistria” era Niko Bežek, che previde uno sviluppo sul modello di città-satellite, in cui il centro storico sarebbe rimasto prevalentemente intatto, mentre la “nuova Capodistria” sarebbe dovuta sorgere sull'ex-terraferma tra Semedella e Bertocchi, seguendo le tendenze attualissime e adottando un'immagine nettamente modernista. Tuttavia, negli anni 1957–1958 il ruolo principale passò a Mihevc, che nel frattempo era diventato presidente del Consiglio distrettuale per l'urbanismo, e che riorientò il corso dello sviluppo urbano. Tra il 1959 e il 1963 Mihevc preparò il nuovo piano generale per Capodistria, legato al nuovissimo Piano regolatore della costa slovena, che favorì numerose demolizioni, similmente ai numerosi piani dell'epoca in Europa, e di conseguenza nuove costruzioni che cambiarono l'immagine e l'identità della città.

[ČEBRON LIPOVEC 3] Niko Bežek, Načrt za gradbeni okoliš Koper, širše regionalno območje, 1957–1958 (PAK, SI-PAK-KP/0024, 666)

Avtorji / Authors

PROF. ENRICA COZZI

Dipartimento di Studi Umanistici, Università degli Studi di Trieste
Androna Campo Marzio, 10
I-34123 Trieste
cozzi@units.it

DR. CLAUDIA CROSERA

Soprintendenza archeologia, belle arti e paesaggio del Friuli Venezia Giulia
Ufficio di Trieste
Piazza Libertà, 7
I-34132 Trieste
claudia.crosera@beniculturali.it

DOC. DR. NEŽA ČEBRON LIPOVEC

Oddelek za arheologijo in dediščino
Fakulteta za humanistične študije Univerze na Primorskem
Titov trg 5
SI-6000 Koper
neza.cl@fhs.upr.si

DR. ROSSELLA FABIANI

Promozione e attività culturali, Polo museale del Friuli Venezia Giulia
Palazzo Economo, Piazza Libertà, 7
I-34135 Trieste
rossella.fabiani@beniculturali.it

MAG. BARBKA GOSAR HIRCI

Restavratski center ZVKDS
Poljanska cesta 40
SI-1000 Ljubljana
barbka.hirci@rescen.si

DR. ANA JENKO KOVAČIČ

Oddelek za zgodovino, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani
Aškerčeva 2
SI-1000 Ljubljana
ana.jenko@ff.uni-lj.si

DR. MOJCA MARJANA KOVAČ

Obzidna ulica 9
SI-6000 Koper
mojca.kovac@zvkd.si

DOC. DR. KATJA MAHNIČ

Oddelek za umetnostno zgodovino, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani
Aškerčeva 2
SI-1000 Ljubljana
katja.mahnic@ff.uni-lj.si
SI-1000 Ljubljana
mojca_jenko@ng-slo.si

MAG. ANDREJA RAKOVEC

Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta ZRC SAZU
Novi trg 2
SI-1001 Ljubljana
andreja.rakovec@zrc-sazu.si

RED. PROF. DR. SAMO ŠTEFANAC

Oddelek za umetnostno zgodovino, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani
Aškerčeva 2
SI-1000 Ljubljana
samo.stefanac@ff.uni-lj.si

SARA TURK MAROLT

Oddelek za umetnostno zgodovino, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani
Aškerčeva 2
SI-1000 Ljubljana
sara.turk@ff.uni-lj.si

Sinopsisi / Abstracts

1.01 IZVIRNI ZNANSTVENI ČLANEK

Ana JENKO KOVAČIČ, Škofovske in komunalne palače v luči institucionalnih sprememb v Istri v srednjem veku

Ključne besede: Istra, srednj vek, škofje, komuna, škofovska palača, komunalna palača

Članek obravnava omembe škofovskih in komunalnih palač v Istri, natančneje v Trstu, Kopru, Poreču in Pulju v 12. in 13. stoletju. Zaradi različnih specifik posameznih mest glede na institucionalne spremembe in razvoj škofovskih sedežev, predstavljajo ti primeri plodno podlago za vzpostavitev primerjalnega okvira. Medtem ko pri škofovskih palačah ni mogoče v celoti zajeti vseh vidikov rabe palače v mestu, kjer poleg cerkvenega upravljanja prevladujejo primeri uporabe za urejanje fevdalnih zadev škofovskega zemljišča, omembe komunalnih palač v grobem odražajo pomembne politične spremembe v mestih.

1.01 ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

Ana JENKO KOVAČIČ, Episcopal and Communal Palaces in Light of Institutional Changes in Istria in the Middle Ages

Keywords: Istria, Middle Ages, bishops, commune, diocesan palace, communal palace

The article deals with mentions of diocesan and communal palaces in Istria, more precisely in Trieste, Koper, Poreč, and Pula in the 12th and 13th centuries. Due to each town's diverse starting points in regard to institutional changes and the development of diocesan seats, these examples in Istria present fertile ground for the establishment of a comparative framework. While in the case of diocesan palaces it is not possible to fully cover all aspects of the usage of the palace in the town – in addition to the church administrations, cases of use for the regulation of feudal affairs of bishopric lands predominate – mentions of communal palaces are approximately in line with important political changes in towns.

1.01 IZVIRNI ZNANSTVENI ČLANEK

Enrica COZZI, Gotsko slikarstvo v slovenski Istri in piranski poliptih Paola Veneziana

Ključne besede: gotsko slikarstvo, Istra, Koper, Piran, Paolo Veneziano, poliptih, zaščita, konserviranje

V mestih ob istrski obali (Koper, Piran) je ohranjena vrsta pomembnih del slikarstva iz časa gotike. V članku so analizirane nekatere freske iz 14. stoletja in poliptih, ki ga je za Piran izdelal Paolo Veneziano. Pozornost je usmerjena na nekatere nenavadne in manj znane vidike: prve objave iz zgodnjega dvajsetega stoletja, fotografska dokumentacija, shranjena v tržaških arhivih (Civici Musei di Storia e Arte; Soprintendenza), in tudi novosti, ki so jih prinesli nedavni restavratorski posegi na poliptihu.

1.01 ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

Enrica COZZI, Gothic Painting in Slovenian Istria and the Polyptych from Piran by Paolo Veneziano

Keywords; gothic painting, Istria, Koper, Piran, Paolo Veneziano, polyptych, protection, conservation

Painting from the Gothic period preserves significant evidence in the towns along the Istrian coast (Koper, Piran). Some frescoes datable to the 14th century are analyzed, as well as the polyptych painted for Piran by Paolo Veneziano. Attention is focused on some peculiar and lesser-known aspects: the first critical fortune, in the writings of the early 20th century; the photographic documentation preserved in the Historical Archives of Trieste (Civici Musei di Storia e Arte; Soprintendenza); as well as the new features highlighted by recent restorations.

1.01 IZVIRNI ZNANSTVENI ČLANEK

Samo ŠTEFANAC, Madone Antonia Rossellina in problem masovne produkcije florentinske zgodnjerenesančne plastike ter njenega zgodnjega širjenja na vzhodno jadransko obalo

Ključne besede: Antonio Rossellino, Madona s kandelabri, Koper, Ljubljana, Rijeka, Rab, Šibenik, Hvar, Dubrovnik, Kotor, florentinsko kiparstvo 15. stoletja

Članek obravnava vrsto reliefov t. i. "Madone s kandelabri" po Antoniu Rossellinu na vzhodni jadranski obali in v zaledju (Koper, Ljubljana, Rijeka, Rab, Šibenik, Hvar, Dubrovnik). Določeni indici namigujejo na to, da nekateri izmed obravnavanih reliefov na današnje lokacije niso prišli šele kot zbirateljski kosi, marveč že kmalu po nastanku (Koper, Rijeka, Šibenik, Dubrovnik). Na podlagi tega lahko sklepamo, da je masovna produkcija zgodnjerenesančne florentinske plastike dosegla vzhodno jadransko obalo že v poznem 15. stoletju.

1.01 ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

Samo ŠTEFANAC, Antonio Rossellino's Madonnas and the Problem of Mass-produced Florentine Renaissance Sculpture and its Early Diffusion on the Eastern Shore of Adriatic

Keywords: Antonio Rossellino, Madonna of the Candelabra, Koper, Ljubljana, Rijeka, Rab, Šibenik, Hvar, Dubrovnik, Kotor, 15th century Florentine sculpture

This paper discusses a series of the reliefs depicting the "Madonna of the Candelabra" after Antonio Rossellino spread along the eastern coast of Adriatic and its hinterland (Koper, Ljubljana, Rijeka, Rab, Šibenik, Hvar, Dubrovnik). Certain indications suggest that some of the reliefs in question did not come to their present-day locations only as collector's items, but rather shortly after being produced (Koper, Rijeka, Šibenik, Dubrovnik). Based on this, it can be assumed that the mass production of early Renaissance Florentine sculpture reached the eastern Adriatic coast already by the late 15th century.

Barbka GOSAR HIRCI, Konservatorsko-restavratorski posegi na slikah Vittoreja in Benedetta Carpaccia iz koprške stolnice

Ključne besede: Koper, cerkev Marijinega vnebovzeta, konserviranje in restavriranje, Vittore Carpaccio, Benedetto Carpaccio, slike na platnu

Konservatorsko-restavratorski projekt Carpaccio se je začel leta 2010. Vanj so bile vključene slike Vittoreja Carpaccia Pokol nedolžnih otrok in Predstavitev v templju ter Marija s svetnikoma njegovega sina Benedetta Carpaccia. Natančen popis stanja umetnin, razumevanje avtorjeve tehnologije in prepoznavanje starih restavratorskih posegov so bile začetna stopnja kompleksnega projekta. Leta 2015 so se začeli konservatorsko-restavratorski posegi z odstranjevanjem potemnelih lakov, kar je z vidika etike, estetike in tehnologije eden izmed najzahtevnejših posegov. Sledili so postopki, ki so zaustavili propadanje nosilcev in estetsko dogradili manjkajoče dele naslikanih motivov. Decembra 2018 so bila dela na vseh treh slikah končana. Projekt Carpaccio je združeval znanje domačih in tujih strokovnjakov, ki delujejo na različnih področjih varovanja kulturne dediščine, ter se nadaljuje s konservatorsko-restavratorskimi posegi na najmogočnejši sliki iz koprške stolnice, Vittorejevi veliki oltarni sliki Marija na prestolu z detetom in šestimi svetniki.

Barbka GOSAR HIRCI, The Conservation and Restoration Treatments of Paintings by Vittore and Benedetto Carpaccio from Koper/Capodistria Cathedral

Keywords: Cathedral of Mary's Assumption in Koper, conservation and restoration, Vittore Carpaccio, Benedetto Carpaccio, paintings on canvas

The Carpaccio conservation and restoration project began in 2010. The paintings included in this project were Vittore Carpaccio's *The Slaughter of the Innocents* and *The Presentation in the Temple*, as well as the *Madonna with Two Saints* by his son, Benedetto Carpaccio. This complex project commenced with a detailed description of the artworks' condition, gaining an understanding of the technologies used by the artists, and recognising the old restoration treatments. In 2015, conservation and restoration began by removing darkened varnishes, which is one of the most complex procedures from the perspective of ethics, aesthetics, and technology. This was followed by procedures to stop the canvas from deteriorating and to aesthetically add the missing parts of the painted motifs. In December 2018, work on all three paintings was completed. Project Carpaccio brought together the expertise of Slovenian and foreign experts from a variety of fields in protecting cultural heritage, and continues with the conservation and restoration of the most impressive painting from the Cathedral of Mary's Assumption in Koper, Vittore's large altar paintings of the *Madonna with Child on the Throne* and *Six Saints*.

1.01 IZVIRNI ZNANSTVENI ČLANEK

Mojca Marjana KOVAČ, »Taiapiera Bonfante Torre.« Beneški kamnosek in delavnica v Piranu

Ključne besede: Bonfante Torre, kamnosek, Benetke, delavnica, Piran, cerkev sv. Jurija, pročelje, oltarji, arhivski viri

Članek je v prvem delu rezultat poglobljenega pregleda arhivskih virov, hranjenih v Pokrajinskem arhivu Koper, Enoti Piran, in sicer v fondu Varia Piranensia in v župnijskem arhivu sv. Jurija v Piranu, Libro di Fabbrica di S. Giorgio 1608–1689 in bratovščinska knjiga Libro dela scola di Sancto Giorgio de Pirano – MDCXIII. Zato je lahko sistematično predstavljen podrobnejši seznam del mojstra Bonfanta in njegovih dveh sinov Stefana in Girolama, ki so bila izvedena v času obnove piranske cerkve v prvi polovici 17. stoletja. Večinoma so to dokumenti v knjigah izdatkov in prihodkov v času gradnje piranske cerkve, med temi dokumenti pa najdemo tudi pogodbe za posamezna naročena dela. V drugem delu je strokovno opredeljen opus izvedenih del v Benetkah izkušenega mojstra Bonfanta, ki je v svoji piranski delavnici zagotovo izdelal cerkveno opremo v obnovljeni cerkvi. Pomen njegovega opusa nedvomno temelji na ugotovitvah, da je mojster poznal za tedanji čas sodobne sakralne arhitekturne interierne rešitve, poleg tega pa kaže poznavanje oltarnih rešitev, zato se njegova dela primerjajo z možnimi vzori iz beneških cerkva.

1.01 ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

Mojca Marjana KOVAČ, "Taiapiera Bonfante Torre". The Venetian Stonemason and his Workshop in Piran

Keywords: Bonfante Torre, stonemason, Venice, workshop, Piran, church of St George, facade, altars, archival sources

In the first part, the article is the result of a deepened review of archival sources kept in the Koper Provincial Archives, Piran Unit, namely in the Varia Piranensia fund and in the parish archive of St. George in Piran, Libro di Fabbrica di S. Giorgio 1608–1689, and the brotherhood book Libro dela scola di Sancto Giorgio de Pirano – MDCXIII. Therefore, a more detailed list of the works by master Bonfante and his two sons Stefano and Girolamo, which were carried out during the renovation of the Piran church in the first half of the 17th century, can be systematically presented. These are mostly documents in the expenditure and income books during the renovation of the Piran church, and among these documents, we also find contracts for individual ordered works. In the second part, there is a professionally defined opus of the works completed by the Venice-educated master Bonfante, who certainly produced the church equipment in the restored church in his workshop in Piran. The importance of his work is undoubtedly based on the findings that the master was familiar with contemporary sacral architectural interior solutions, as well with altar solutions, which is why his works are compared with possible models from Venetian churches.

Andreja RAKOVEC, Štukature v palači Besenghi degli Ughi v Izoli

Ključne besede: palača Besenghi degli Ughi, štukature, Izola, ikonografija, personifikacije, 18. stoletje, Cesare Ripa, Iconologia, Schiavi

Palača Besenghi degli Ughi v Izoli, zgrajena med letoma 1775 in 1781 za Pasqualeja (II) Besenghi degli Ughija, je ena najrazkošnejših mestnih palač v slovenskem Primorju. Okrašena je z bogatimi rokokojskimi štukaturami. Kljub skromni kakovosti so ikonografsko najbolj zanimive štukature v stranskem salonu, ki predstavljajo personifikacije po Iconologiji Cesareja Ripa. Motivi bi lahko opozarjali na ideale, h katerim je stremel humanistično izobražen naročnik. Istemu mojstru ali delavnici lahko pripišemo štukature v cerkvi sv. Marije Alietske v Izoli in cerkvi sv. Mihaela v Lokvi. V štukaturah odmeva slog štukatur v koprski stolnici, ki so delo delavnice Schiavi s sredine 18. stoletja.

Andreja RAKOVEC, Stuccoworks at Besenghi degli Ughi Palace in Izola

Keywords: Besenghi degli Ughi Palace, stuccoworks, Izola, iconography, personifications, 18th century, Cesare Ripa, Iconologia, Schiavi

The Besenghi degli Ughi Palace in Izola, built between 1775 and 1781 for Pasquale (II) Besenghi degli Ughi, is the most sumptuous city palace along the Slovenian Coastline. It is decorated with rich rococo stuccoworks. Despite their poor quality in general, iconographically the most outstanding are the stuccoworks in the side salon, which present personifications based on Cesare Ripa's Iconologia. The depicted motifs may refer to the ideals to which the humanistically educated commissioner aspired. The stuccoworks in the church of St. Mary of Alieto in Izola and the other in the parish church of St. Michael in Lokve can be attributed to the same master(s). There are stylistic links with the stuccoworks in the Koper Cathedral, made by the Schiavi workshop in the mid-18th century.

Sara TURK MAROLT, Od Kopa do piranskega Sv. Petra.

Usoda nekaterih koprskih oltarjev v obdobju francoske okupacije Istre

Ključne besede: Koper, koprška stolnica, oltarna arhitektura, kamniti baročni oltarji, 17. stoletje, sv. Peter, Piran

V času francoske okupacije Istre je na tem območju prišlo do razpustitve velikega števila cerkvenih ustanov in posledično do premikov cerkvene opreme. Konec leta 1806 je koprška stolnica dobila pet novih marmornih oltarjev iz ukinjenih cerkva, s katerimi je zamenjala pet že obstoječih cerkvenih oltarjev. Prav tako pa naj bi bila po pričevanjih ustnega vira tudi v cerkev sv. Petra v istoimenskem kraju občine Piran prenesena dva oltarja iz Kopa, posvečena Mariji in Valentinu (kasneje razstavljena in odstranjena iz cerkve). Na podlagi nekdanjega napisa na Marijinem oltarju in drugih v oltar vzdanih elementov, je bilo mogoče ta oltar identificirati z nekdanjim oltarjem sv. Barbare iz koprške stolnice, ki ga je dala postaviti bratovščina Bombardierov leta 1670 v času škofa Francesca Zena.

1.01 ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

Sara TURK MAROLT, From Koper to Sv. Peter in Piran. The Fate of Two Giustinopolitan Altars during the French Occupation of Istria

Keywords: Koper, Koper Cathedral, altar architecture, 17th century, marble baroque Altars, Church of St. Peter, Piran

The French occupation of Istria took place at the beginning of 19th century and resulted in the suppression of a large number of ecclesiastical institutions and the relocation of their furnishings to other, still active churches. At the end of 1806, the Koper Cathedral received five new marble altars from such suppressed churches and replaced its five existing altars with them. According to oral sources, the church of St. Peter in its eponymous village in the municipality of Piran bought two altars from Koper (later dismantled and removed from the church). Based mostly on the inscription once seen on the altar dedicated to the Coronation of Mary, it was possible to identify this altar with the former altar of St. Barbara from the Koper Cathedral, commissioned by the Bombardieri fraternity in 1670 during the reign of Bishop Francesco Zeno.

1.01 IZVIRNI ZNANSTVENI ČLANEK

Rosella FABIANI, Pietro Nobile v Piranu. Načrti za cerkev svetega Petra

Ključne besede: Piran, Pietro Nobile, cerkev sv. Petra

V zbirki risb Pietra Nobila, ki jih hrani tržaški urad za spomeniško varstvo (Soprintendenza Archeologia, belle arti e paesaggio del Friuli Venezia Giulia), je serija desetih arhitektovis lastnih akvareliranih risb, variant projekta za fasado cerkve sv. Petra v Piranu. Pri tej cerkvi je imel Pietro Nobile vlogo konservatorja-restavradorja in tudi projektanta. Nova fasada, ki jo določa majhnost srednjeveške cerkve in zamejenost lokacije, se je odlično vklopila v obod piranskega mandrača in ustvarila njegov mogočen, neoklasičen zaključek. Pri njenem oblikovanju se je Nobile skliceval na svoje študije v Rimu, izbral je tudi med bližnjimi vzori, kot je na primer Avgustov tempelj v Pulju, pozna pa se tudi vpliv sočasne arhitekture, kot je na primer Valadierjeva cerkev San Pantaleo v Rimu iz leta 1806.

1.01 ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

Rosella FABIANI, Pietro Nobile in Piran. Projects for the Church of Saint Peter

Keywords: Piran, Pietro Nobile, church of San Pietro.

The Pietro Nobile collection of drawings (Trieste, Soprintendenza Archeologia, belle arti e paesaggio del Friuli Venezia Giulia) includes a series of watercolored drawings by Pietro Nobile himself, all of the same size and showing ten versions of the façade of the church of St. Peter in Piran. For this project, Nobile was working in the dual role of conservator/restorer and designer. The building only had a small interior and space was restricted. Accordingly, he saved all his creative energy for the façade, where he was able to work freely in an urban setting, creating a monumental front for Piran's mandracchio, or small inner harbor. In his proposals, Nobile recalls the classical architecture he admired during his studies in Rome, as well as architectural works in the region, like the Temple of Augustus in Pula, as well as some contemporary works, for example, the church of San Pantaleo, built by Valadier in Rome in 1806.

Katja MAHNIČ, Umetnostni spomeniki istrskih mest in njihova obravnava v času prve svetovne vojne

Ključne besede: umetnostni spomeniki, Primorska, prva svetovna vojna, umetnostna zgodovina, propaganda

V času prve svetovne vojne so pri ozaveščanju o pomenu umetnostnih spomenikov in njihovega varovanja igrale pomembno vlogo tudi t. i. vojne publikacije, namenjene najširši javnosti. Istrska mesta in njihove spomenike je v posebnem poglavju obravnaval Leo Planiscig v publikaciji o spomenikih na južnih vojnih področjih iz leta 1915. V njej je podal kratek oris kulturnozgodovinskega razvoja Istre in predstavil njene najpomembnejše spomenike, nastale od obdobja antike dalje. Dve leti kasneje je izšla še ena publikacija, ki je bralcem predstavljala umetnostne spomenike področja od »Posočja do Balkana«. Njen izid je bil vezan na dejavnost vojaškega arhiva oz. njene posebne literarne skupine, katere naloga je bila popularizacija vojnih dogodkov. Ima obliko dnevnika vojaškega oddelka, bogato opremljenega s slikami. Na podlagi obeh besedil ter ob primerjavi z leta 1916 izdano Planiscig Fonesicsevo monografijo o arhitekturnih in umetnostnih spomenikih Primorske prispevek osvetljuje pomen in vlogo umetnostnih spomenikov istrskih mest v kontekstu prve svetovne vojne.

Katja MAHNIČ, The Presentation of the Works of Art in the Former Austrian Littoral region during World War I

Keywords: works of art, Austrian Littoral Region, first world war, art history, propaganda

During World War I, so-called war publications played an important role in raising awareness about the importance of works of art and their protection. Istrian towns and their artworks were discussed by Leo Planiscig in a special chapter of his publication on art in the southern war zones from 1915 onward. In it, he gave a brief outline of Istria's cultural and historical development, and presented its most important works of art, created from antiquity onwards. Two years later, another publication was issued, which presented to its readers works of art from the region of "Posočje (the Soča River Valley) to the Balkans". Its publication was a product of the military archive or its special literary group, whose task was to popularise war events. The publication was written in the form of a richly illustrated military journal. Based on both texts and in comparison with the 1916 "Folnesics" and Planiscig's monograph on the works of architecture and art of the Primorska region, the article sheds light on the importance and role of the works of art in Istrian towns in the context of World War I.

Claudia CROSERI, Dejavnost spomeniškega varstva med obema vojnama. Restavriranje umetnin v Istri in v Furlaniji - Julijski krajini

Ključne besede: Trst, Regia Soprintendenza, Achille Bertini Calosso, Antonio Morassi, Antonio Leiss, restavracija, Giuseppe Cherubini, Sergio Sergi, Lorenzo Cecconi Principi, Augusto Vermehren, Istra, Oglej, Gradišče ob Soči, Koper, Izola, Poreč, Piran

Prispevek prinaša pregled delovanja spomeniške varstvene službe – uradov Kraljevega nadzornišva antičnih in umetnostnih del v Trstu (Regia Soprintendenza alle opere d'antichità e d'arte di Trieste) – v dvajsetih in tridesetih letih prejšnjega stoletja s pomočjo študija posameznih restavratorskih posegov v Furlaniji - Julijski krajini, v Istri in na kvarnerskih otokih.

1.01 ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

Claudia CROSERA, Monument Protection Activity Between the Two Wars. Restoration of Works of Art in Istria and the Friuli-Venezia Giulia Region

Keywords: Trieste, Regia Soprintendenza, Achille Bertini Calosso, Antonio Morassi, Antonio Leiss, painters-restorers, Giuseppe Cherubini, Sergio Sergi, Lorenzo Cecconi Principi, Augusto Vermeheren, Istra, Aquileia, Gradisca, Koper, Izola, Poreč, Piran

This paper examines some crucial events in the history of cultural heritage protection between the 1920s and 1930s through the study of certain art restorations carried out by the offices of the Regia Soprintendenza of Trieste in Venezia Giulia, Istria, and the Quarnaro Islands.

1.01 IZVIRNI ZNANSTVENI ČLANEK

Neža ČEBRON LIPOVEC, »Revolucija mesta«. Staro mestno jedro v povojnih urbanističnih načrtih za Koper

Ključne besede: povojna arhitektura, staro mestno jedro, Niko Bežek, Edo Mihevc, Koper/Capodistria

Članek predstavlja odnos do starega mestnega jedra Kopra v urbanističnih načrtih v dveh desetletjih po 2. svetovni vojni. Na osnovi arhivskega gradiva predstavljamo tri faze urbanega razvoja mesta, predvsem dve po letu 1954. Koprski urbanist je sprva bil arhitekt Niko Bežek, ki je predvidel sodobno modernistično mesto, odmaknjeno od pretežno ohranjenega starega jedra na nekdanjem otoku. Z letom 1957 ga je zamenjal arhitekt Edo Mihevc, ki je postal vodilni urbanist v obalni regiji ter za Koper predvidel radikalne posege z rušenji in visokimi gradnjami. V teh prepoznavamo tako funkcionalistične kot še historistične vzorce.

1.01 ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

Neža ČEBRON LIPOVEC, "Revolution of the City". The Historic Urban Center in the Post-war Urban Plans for Koper/Capodistria

Keywords: post-war architecture, historic center, Niko Bežek, Edo Mihevc, Koper/Capodistria

The article presents attitudes towards the historic center of Koper/Capodistria within the urban plans, designed in the two decades after WWII. Based on archival documents, three phases of the city's urban development are outlined, particularly those starting after 1954. The first city planner was the architect Niko Bežek, who designed a contemporary modernist neighbourhood, away from the mainly preserved historic center on the former island. By 1957, his role was taken over by the architect Edo Mihevc, who had become the coastal region's principle urban planner and who foresaw for Koper radical transformations through demolition and high-rise construction. His approach shows both functionalist as well as historicist patterns.